

Värnamo centrum

Kulturhistorisk inventering och karakterisering
Värnamo stad i Värnamo kommun, Jönköpings län

Värnamo centrum

Kulturhistorisk inventering och karakterisering
Värnamo stad i Värnamo kommun, Jönköpings län

Jönköpings läns museums dnr: 117/2019

Omslagsfoto: Åbron över Lagan i centrala Värnamo. Foto: Britt-Marie Börjesgård, Jönköpings läns museum.

Rapport och foto: Britt-Marie Börjesgård & Anders Franzén

Grafisk mall: Anna Stålhammar

Tryck: Arkitektkopia, Jönköping

Jönköpings läns museum, Box 2133, 550 02 Jönköping

Tel: 036-30 18 00

E-post: info@jkpglm.se

www.jkpglm.se

Utdrag ur tryckta och ajourhållna ekonomiska kartor är återgivna enligt tillstånd:

© Lantmäteriet. Ärende nr MS2007/04833.

© JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM 2020

Innehåll

Inledning.....	7
Avgränsningar.....	7
Rapportens uppläggning.....	7
Definition av kulturmiljövärden.....	10
Dokumentvärden.....	10
Upplevelsevärden.....	10
Förstärkande, övergripande motiv.....	11
Lagstiftning.....	13
Plan- och bygglagen – PBL.....	13
Kulturmiljölagen – KML.....	14
Miljöbalken – MB.....	14
Klassning av kulturhistoriska värden.....	15
Kort allmän stadshistorik.....	16
Beskrivning och analys för respektive område.....	20
Området Tännögatan.....	20
Området söder om Växjövägen.....	22
Socken- och häradscentrum.....	24
Området norr om Växjövägen.....	30
Området Pelikanen, Kroken, Duvan mm.....	32
Området norr om kyrkan.....	34
Områdeshistorik.....	34
Stadens västra affärscentrum.....	36
Området längs järnvägen.....	42
Stråket längs Lagan.....	46
Kvarteren Broarna och Kärleken – gamla lasarettsområdet.....	50
Området mellan Lagan och Brogatan.....	54
Området mellan Jönköpingsvägen och Brogatan.....	58
Området söder om Pumparegatan.....	62
Administrativa uppgifter.....	64
Referenser.....	65
Arkiv.....	65
Kartmaterial.....	65
Otryckta källor.....	66
Tryckta källor och litteratur.....	66
Register.....	68

Inledning

På uppdrag av Samhällsbyggnadsförvaltningen inom Värnamo kommun har Jönköpings läns museum tagit fram föreliggande inventering och karakterisering för Värnamo centrum. Fältarbetet har genomförts under sommaren 2019. Resultatet har fortlöpande diskuterats med uppdragsgivaren och sammanställts hösten 2019.

Föreliggande inventering och karakterisering är ett kunskapsunderlag som är tänkt att vara till hjälp och vägledning vid bevarande och utveckling av Värnamos centrala delar. Arbetet har sin utgångspunkt i utredningar och kunskapsunderlag som genomförts under senare decennier. Exempel på dessa är kulturhistoriska utredningar och inventeringar som utförts av Jönköpings läns museum på uppdrag av Värnamo kommun utförda 1981 respektive 1999. Kulturnämnden i Värnamo tog fram skriften Värnamo – se staden 1992, vilken är en allmän presentation av stadens centrala delar och dess bebyggelse. En mer begränsad byggnadsinventering utfördes 1998 och denna fokuserar på några kvarter kring Tännögatan. Utöver detta underlag har en rad utredningar med fokus på endast enskilda byggnader publicerats under åren.

Parallellt med arbetet med föreliggande rapport har också genomförts en bebyggelseinventering som med digitala metoder angett de byggnader som är värdefull från kulturhistorisk synpunkt. Resultatet av denna inventering finns tillgängligt i kommunens digitala GIS-skikt.

Utredningsarbetet i samband med föreliggande rapport har skett i nära samråd med Samhällsbyggnadsförvaltningen. För ytterligare upplysningar kring utredningen hänvisas därför till denna avdelning inom Värnamo kommun.

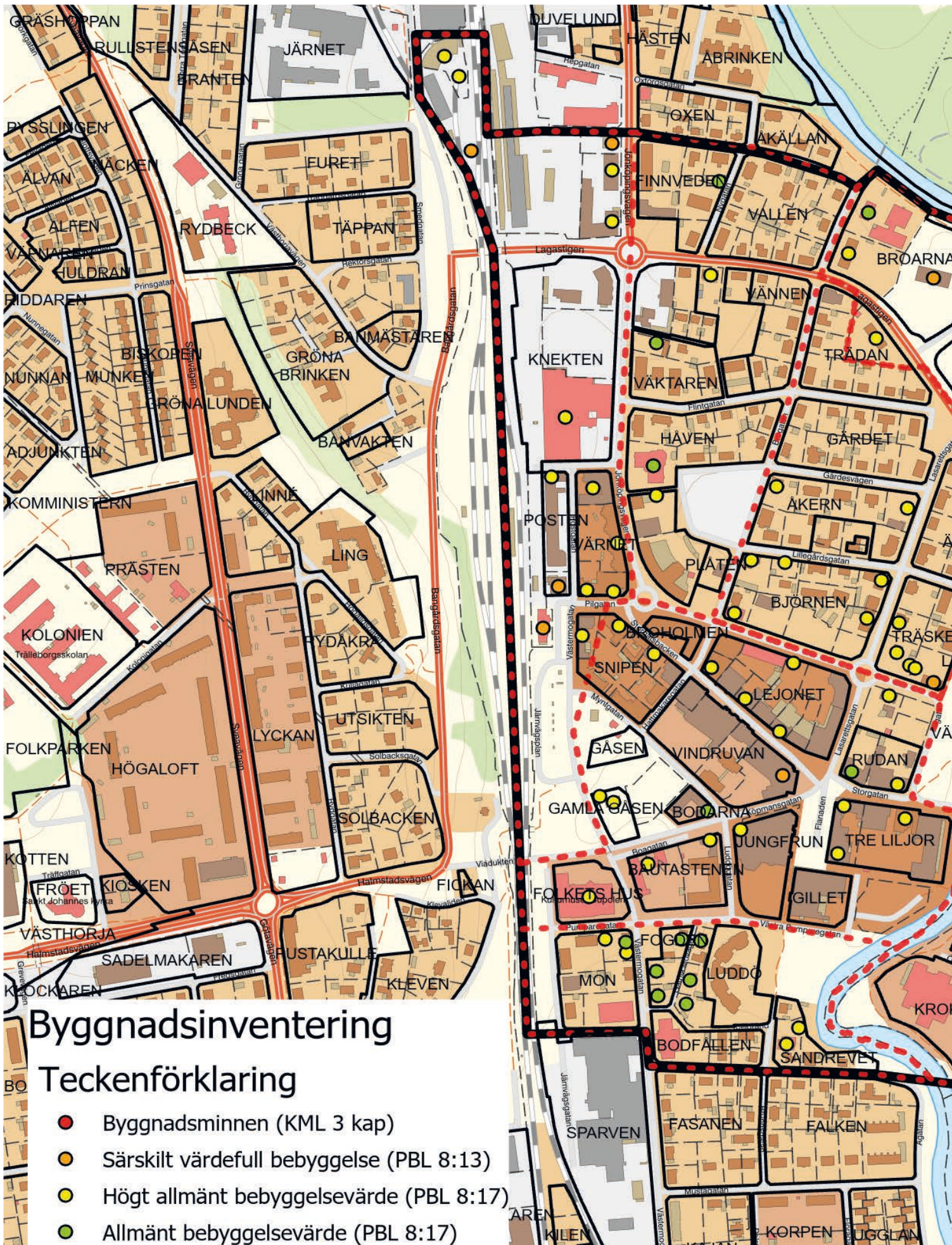
Avgränsningar

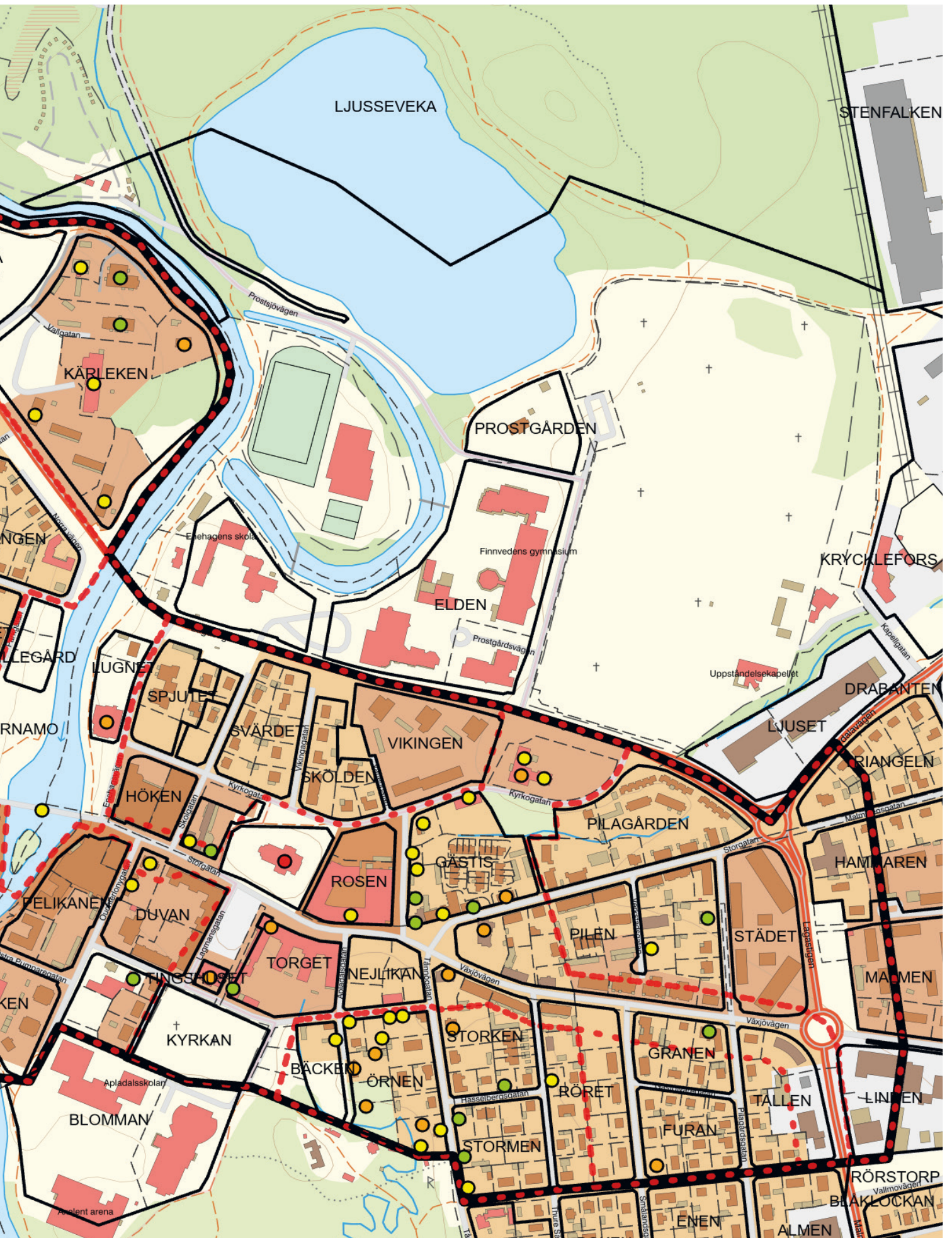
Inventerings- och karakteriseringsarbetet har avsett ett område i centrala Värnamo som avgränsats av beställaren. Avgränsningen framgår av karta på sidan 6–7.

De inventerade stads- och bebyggelsemiljöernas tidsmässiga avgränsning är vid. I princip har ingen hitre tidsgräns definierats, men eftersom det är vanskligt att bedöma huruvida mycket sentida bebyggelse har ett kulturhistoriskt värde har mycket få byggnader från slutet av 1900-talets medtagits i inventeringen.

Rapportens uppläggning

Denna rapport inleds med en beskrivning av inventeringens förutsättningar med avgränsningar samt definitioner och beskrivning av grunderna för bedömningen av kulturhistoriska värden. Därefter redogörs för den lagstiftning som reglerar skydd och säkerställande av bebyggelsen. Sedan följer ett avsnitt som beskriver klassningssystemet som används i inventeringen. Slutligen följer en redogörelse för inventeringens resultat område för område.

Definition av kulturmiljövärden

Vad gäller bebyggelse har Riksantikvarieämbetet gjort en definition av vilka element de kulturhistoriska värdena består av. Basalt använder de begreppen dokumentvärde respektive upplevelsevärde.

Dokumentvärden

Med dokumentvärde menas faktiska egenskaper som byggnader har. Detta är värden som kan beskrivas objektivt, kanske i vissa fall mätas och jämföras med andra byggnader. Dokumentvärdet inbegriper historiska egenskaper inom en rad områden, det kan vara; byggnadshistoriskt, byggnadsteknikhistoriskt, arkitekturhistoriskt, samhällshistoriskt, socialhistoriskt, personhistoriskt eller till exempel teknikhistoriskt.

Upplevelsevärden

Utöver dessa faktiska värden finns också upplevelsevärden. Det är subjektiva värden som är svårare att mäta och kvantifiera då de utgår från värderingar. Arkitektoniska och konstnärliga värden är välkända begrepp som kanske inte kräver någon speciell förklaring. Med patina avses att byggnaden genom sitt skick kan förmedla en tidsdimension och ge upplevelsen av en långvarig användning. En gammal fönsterbåge med blåst glas och väderbitna karmar där flera olika färgskikt kan anas illustrerar åldrandet på ett mycket konkret sätt. Avlägsnas patinan återstår bara den objektiva upplysning som byggnaden ger om sin tillkomsttid och skick idag, dess egen berättelse om mellanliggande tiders användning går förlorad. Gränsen mellan patina och rent slitage och direkta skador är ofta otydlig och kan vara svår att uppfatta.

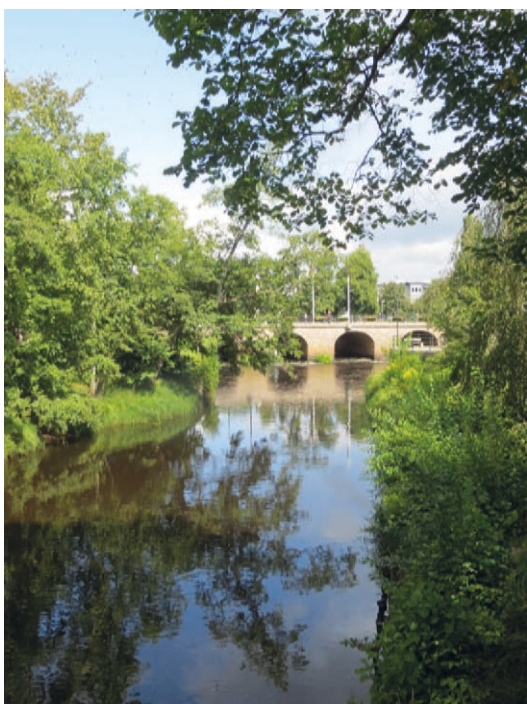
Med miljöskapande värde avses en byggnads betydelse för miljö som helhet.

Identitetsvärdet står för det som gör att vi känner trygghet, samhörighet och hemkänsla i miljön. Detta är i första hand ett socialt värde där de kulturhistoriska aspekterna ingår mer eller mindre framträdande. Byggnaderna i sig behöver inte vara märkvärdiga, för att ha detta värde. Som kommande utifrån kan det vara svårt att uppfatta den här typen av värden som i mycket handlar om det bekanta och vardagliga men också igenkännbara.

I kontinuitetsvärdet ligger en tidsaspekt, att en plats eller ett område har använts för en viss sorts verksamhet under lång tid.

Med traditionsvärde kan avses speciella tilldragelser som kan förknippas med en särskild byggnad eller plats, eller en byggnads betydelse som bärare av en tradition. Det lilla missionshuset med anspråkslöst yttre kan ha spelat en stor roll i bygdens historia och därmed vara en viktig traditionsbärare.

Symbolvärdet är relativt lättförståeligt och ofta tydligt. En byggnad kan vara en symbol för en ort, en stad, ett begrepp eller en samhällsfunktion. Ibland är symbolfunktionen avsedd, som när

Ett parti av Lagan med Åbron som förbinder stadens västra och östra del med varandra.

en ort bygger ett höghus för att sätta staden på kartan. I andra fall kan byggnaden i efterhand ha fått en symbolroll. Fabriksskorstenen reser sig som ett synligt tecken på industriell framgång och teknisk utveckling, men kan även förknippas med armod och tunga arbetsförhållanden. Kyrkan mitt i byn och kyrktornet markerar religiösa och kulturella värden, men står också som en symbol för sin bygd.

Vy som visar Kyrktorget med stadshuset längst till vänster, den före detta skolbyggnaden med gul fasad i mitten och det tidigare tingshuset från tidigt 1900-tal.

Förstärkande, övergripande motiv

Till dessa värden kan man sedan lägga förstärkande övergripande motiv. En byggnads värde har traditionellt varit starkt förknippad med dess bevarandetillstånd. Ett hus i originalskick eller med få förändringar från dess uppförandetid, har nästan alltid klassats högre än en byggnad som genomgått ett antal utvecklingsskeden. I dessa sammanhang brukar man tala om autenticitet och äkthet som just förstärkande motiv.

En byggnad i originalskick berättar om byggnadsskicket vid tillblivelsetiden, vilka färgsättningar som var populära och andra ofta modebetonade drag. En byggnad i originalskick kan därför ofta också ha ett pedagogiskt värde, genom dess tydlighet, vilken gör den relativt lätt att läsa och förstå. Detta kan gälla en byggnad i sig men också i dess sociala och ekonomiska sammanhang. Kring en herrgårdsmiljö är de ibland mycket enkla byggnader som har skapat förutsättningarna för välståndet viktiga för att kunna förstå det ekonomiska överflöd som herrgården speglar.

Kvalitet i detta sammanhang inbegriper flera olika egenskaper, från ett rent hantverksutförande till mera estetiska aspekter, där man ser skönheten i en väl uttänkt konstruktion, noggrant utformade detaljer, väl valda material och ett skickligt utfört hanverk. I en medveten arkitektonisk gestaltning finns kvalitetsbegreppet ofta inbyggt, omsorgen om detaljerna och goda och anpassade material är till exempel egenskaper som brukar förknippas med god arkitektur. Detta knyter samman det konstnärligt-arkitektoniska värdet med det mera jordnära kvalitetsbegreppet som ligger i hållbarhet, slitstyrka och funktionsduglighet.

Sällsynthet är ytterligare ett så kallat förstärkande motiv. Om en byggnad visar sig vara ensam i sitt slag blir bedömningen givetvis en annan än om den är en i raden. Sällsyntheten har ofta av naturliga skäl förknippats med hög ålder, men kan också vara relevant på yngre byggnader utifrån att dessa kan vara unika i sitt slag till exempel vad gäller byggnadsteknik eller industriell process.

I motsats till sällsyntheten står representativitet. Med det representativa menas ofta det som är typiskt för en trakt, socken eller landskap. Det kan även avse näring eller ett socialt skick. Det kan gälla byggnadens utformning, typ av byggnad, val av byggnadsmaterial etc. Bedömningen av det sällsynta och representativa varierar utifrån olika perspektiv; nationellt, regionalt och lokalt.

Med en tidigare fokusering på sällsyntheten och det högkvalitativa har ofta mycket av det representativa gått förlorat. Utedass och andra enkla uthus som var regel i en tidsepok, är idag mer än sällsynta då de inte har tillmätts tillräckligt värde för att bevaras till eftervärlden.

Begreppen är hämtade ur boken *Kulturhistorisk värdering av bebyggelse* av Axel Unnerbäck, utgiven av Riksantikvarieämbetet 2002.

Missionskyrkan sedd från söder. Byggnaden uppfördes på 1930-talet och är i tidstypisk modernism.

Lagstiftning

Inom kulturmiljöområdet är det framförallt tre olika lagar som reglerar den enskildes och samhällets rättigheter och skyldigheter – det är PBL, KML och Miljöbalken.

Plan- och bygglagen – PBL

Plan- och bygglagen (PBL) är den lag som kommunerna har att förhålla sig till vad gäller planering och lovgivning. Vikten av att ta hänsyn till kulturvärden betonas generellt (2 kap 3,4, 6§§), i översikts- och detaljplaner (3 kap 4,5 §§, 4 kap 13, 17 §§) och vad gäller kraven på byggnadsverk m.m. och bygglov (8 kap, 9 kap 2§). Vid tillämpningen av lagen gäller att byggnadsnämnden ska göra en avvägning mellan enskilda och allmänna intressen.

Underhåll

Generellt gäller att byggnadsverk skall underhållas och att detta underhåll skall anpassas till byggnadens historia och kulturhistoriska värde (PBL 8 kap 14 §).

Ändring

Vid ändring av en byggnad skall åtgärderna göras varsamt så att hänsyn tas till byggnadens historia och kulturhistoriska värde (PBL 8 kap 17 §).

Ändring

Enligt 8 kap 7 § PBL skall de tekniska egenskapskraven (som omnämns i 8 kap 4 och 5 §§) vid ändring av en byggnad anpassas och avsteg får göras.

Förvanskning

Lagstiftningen omfattar även ett förvanskningsförbud. En byggnad som är särskilt värdefull från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt får inte förvanskas (PBL 8 kap 13 §).

Rivning

En byggnad som är särskilt värdefull från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt får inte rivas (PBL 9 kap 34 §).

Bygglov

Om någon planerar att ändra en byggnad kan det vara aktuellt att ansöka om bygglov. Bygglov skall exempelvis sökas om ”byggnaden byter färg, fasadbeklädnad eller taktäckningsmaterial eller byggnadens yttre utseende avsevärt påverkas på annat sätt” (PBL 9 kap 2§). Detta gäller främst inom detaljplanelagt område. Eftersom regelverket är komplicerat är det bäst att kontakta kommunen för att få reda på om bygglov krävs.

Kulturmiljölagen – KML

Kulturmiljölagen slår i sitt första kapitel fast att det är en nationell angelägenhet att skydda och vårda kulturmiljön och att ansvaret för kulturmiljön delas av alla. Såväl enskilda som myndigheter ska visa hänsyn mot kulturmiljön. Den som planerar eller utför ett arbete ska se till att skador på kulturmiljön undviks eller begränsas.

Lagen omfattar i sina följande kapitel sedan band annat fornminnen, ortnamn, byggnadsminnen, kyrkor och kyrkogårdar specifikt.

Fornlämningar har ett generellt skydd. Det gäller exempelvis gravfält och fossil åkermark som ligger i Värnamos närhet.

Byggnadsminnen fastställs efter beslut av länsstyrelsen och omfattas av för byggnaden relevanta skyddsbestämmelser. I Värnamo är exempelvis några byggnader som kan kopplas till möbelformgivaren Bruno Mathsson förklarade för byggnadsminnen. Det är bostadshuset, verkstaden, utställningsbyggnaden, ateljén mm vid Tännögatan 17 (Apeln 1) och fabriksbyggnaden vid Nydalavägen 20 (Drabanten 4).

Samtliga kyrkor inom Svenska kyrkan uppförda före 1940 har ett generellt skydd, vilket innebär att församlingen/samfälligheten söker tillstånd hos länsstyrelsen för att genomföra förändringar. Ett exempel på detta är Värnamo kyrka. Modernare kyrkor kan också ges samma skydd efter särskilt beslut, som exempelvis Mariakyrkan vid Vråenvägen 25 i Värnamo.

Inom kommunal planering är det kanske framförallt fornlämningar och ortnamn som kommunen har särskilt ansvar att beakta.

Miljöbalken – MB

Miljöbalken reglerar resursfrågor och betonar också vikten av att värdefulla natur- och kulturmiljöer skyddas och vårdas. Begreppet riksintressen regleras inom miljöbalken. Områden kan exempelvis vara av riksintresse för kulturmiljövården och då är det respektive kommun som skall redogöra för länsstyrelsen hur varje riksintresse ska tillgodoses.

Klassning av kulturhistoriska värden

Man kan inte bara fråga sig om en byggnad eller bebyggelsemiljö har ett kulturhistoriskt värde, utan också i vilken grad. Att en byggnad har ett högre kulturhistoriskt värde än en annan kan vara självklart, men genom en antikvarisk analys och ett ändamålsenligt graderingssystem kan man tydligare precisera olika nivåer vad gäller kulturhistoriskt värde.

I föreliggande utredning är utgångspunkten ett system med klassning i fem olika kategorier, vilket utarbetats av Länsstyrelsen i Jönköpings län. De fem olika kategorierna relaterar till kulturmiljölagen och plan- och bygglagen, se faktaruta här intill.

Klass 1–4 innebär att byggnaden eller bebyggelsemiljön har sådana kulturhistoriska värden att de skall vägas in som ett allmänt intresse, exempel vid bygglovshandläggning. Klass 5 kan i princip sägas sakna kulturhistoriska värden.

Klass 1 innebär att byggnaden eller anläggningen skyddats i enlighet med kulturmiljölagen.

Klass 2 är särskilt värdefull från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt och den får därför inte förvanskas, enligt PBL 8 kap 13 §. Detta ställer tämligen höga krav på det kulturhistoriska värdet. Byggnader som har dessa särskilda värden bör skyddas i detaljplan.

Klass 3 omfattar byggnader som har ett visst värde från kulturhistorisk synpunkt och detta innebär att ändring och flyttning av en sådan byggnad kräver att åtgärderna utförs på ett varsamt sätt så att man tar hänsyn till de historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värdena, allt enligt PBL 8 kap 17 §. Dessa byggnader bör skyddas genom varsamhetsbestämmelser i områdesbestämmelser eller detaljplan.

Klass 4 kan sägas omfatta byggnader som har ett allmänt bebyggelsevärde. Detta innebär också att ändring och flyttning av en sådan byggnad kräver att åtgärderna utförs på ett varsamt sätt så att man tar hänsyn till de historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värdena enligt PBL 8 kap 17 §.

Slutligen är byggnader inom **klass 5** sådana som knappast har några kulturhistoriska värden och där man från samhällsplaneringssynpunkt inte behöver ta hänsyn till några sådana värden.

UTREDNINGENS GRADERING Fem olika klasser

Klass 1, Byggnadsminne

Avser byggnader som förklarats för byggnadsminnen enligt kulturmiljölagen.

Klass 2, Förvanskingsförbud

Avser särskilt värdefull bebyggelse som bör skyddas genom skyddsbestämmelse (q) i detaljplan eller områdesbestämmelser. Byggnaden får inte heller förvanskas vid förändring av eller i anslutning till den

Klass 3, Högre allmänt bebyggelsevärde

Avser byggnader som har ett visst värde och som bör skyddas genom varsamhetsbestämmelser i detaljplan eller områdesbestämmelser. Värdebärande element bör hanteras varsamt vid förändringar i eller i anslutning till byggnaden.

Klass 4, Allmänt bebyggelsevärde

Avser de generella krav på hänsyn till en byggnads kulturhistoriska värden som gäller för all bebyggelse och oavsett om en åtgärd kräver bygglov.

Klass 5, Avskrivs

Avser bebyggelse som saknar kulturhistoriska värden som man behöver ta hänsyn till.

Graderingen har utarbetats av Länsstyrelsen i Jönköpings län.

Värnamo som en viktig handelsplats illustreras av detta gamla träsnitt.

Kort allmän stadshistorik

Värnamo har sedan medeltiden fungerat som marknadsplats och knutpunkt för viktiga handelsvägar i Småland. Platsen var en anhalt på vägsträckningen från södra Sverige upp mot Jönköping och här fanns även lämpliga vadvägar över Lagan. Värnamo har sedan tidig medeltid också varit centralort med tingsplats för Östbo härad.

Värnamo har även haft en kyrka sedan medeltiden. Den nuvarande kyrkan har föregåtts av minst tre tidigare kyrkor som alla stått på samma plats som den befintliga. Den äldsta kända kyrkobyggnaden uppfördes troligen under 1300-talet och bestod av ett långhus med kor och rund absid, uppfört av sten. Kyrkan raserades 1683 av danskarna men byggdes upp igen tre år senare. På grund av ökad befolkning under 1700-talet blev den för liten och 1776 ersattes den av en ny, mer än dubbelt så stor kyrka. Kyrkan byggdes upp kring en del av den gamla kyrkans väggar och med stenmaterial från den äldre byggnaden. Trots att den kraftigt om- och tillbyggda kyrkan var nästan dubbelt så stor som den medeltida föregångaren, ansågs den för liten och ersattes 1872 av den nuvarande kyrkobyggnaden.

Utsnitt ur karta över Värnamo 1789, dvs långt innan staden bildades. Öster om Lagan låg kyrkan och västerut låg marknadsplatsen markerad med "K".

År 1620 blev staden köping under Jönköping och 1859 blev Värnamo självständig köping. Läget vid Lagan underlättade för hantverkare och småindustrier som kunde utnyttja vattenkraften. I en sockenbeskrivning från 1852 anges att det fanns "5 minut- och 1 jernhandlande, 3 garfverier, 3 färgerier, 1 tobaksfabrik, 2 tapettryckerier, 3 lerkärlsfabriker, 1 guldsmed, 1 kopparslagare, 3 bagare, 1 hattmakare, 1 urmakare, 2 möbelsnickare samt flera af smeder, skräddare, målare och skomakare."

År 1877 kom järnvägen till Värnamo och i och med den började den verkliga tillväxten, grundad på handel, hantverk och industrier. Denna följdes av en befolkningsökning från 1880-talet och framåt, och 1920 hade köpingen vuxit så mycket att man erhöll stadsprivi-

Karta över Värnamo köping i början av 1860-talet.

legier. Värnamo har i senare tid bibehållit sin gamla funktion som regionalt handelscentrum med en bredd och mångfald uttryckt i en utvecklad centrumhandel. Värnamos ur historisk synpunkt senare betydelse som en stark industriort utgör fundamentet för Värnamos ställning som centralort och kommuncentrum.

Den fysiska miljön präglas visserligen mest av utvecklingen sedan 1800-talets slut, men redan från 1800-talets början växte en trähusbebyggelse fram längs infartsvägarna mot Värnamo. Omkring 1850 skrev lantmätaren Jonas Allvin: "En mängd vackra hus pryda redan köpingen och herrskaper inflytta der liksom i andra städer". De mer påkostade bostadshusen återfanns i kvarteren runt Gästisplan och vid Tännögatan. På Klevalidens sluttning uppfördes ett gytter av småhus under 1800-talets andra hälft.

År 1862 fastställdes den första stadsplanen för den nya köpingen och denna hade upprättats av kommissionslantmätare H.W. Andersson. De rätvinkliga kvarteren lades ut i anslutning till de gamla tillfartsvägarna. År 1882 tillsattes en byggnadsnämnd, och en byggnadsordning upprättades. Byggnader med anknytning till järnvägssträckningarna samt fabrikslokaler kom att placeras utanför och väster om det begränsade stadsplaneområdet.

Det är till stor del tack vare järnvägen som Värnamo har utvecklats kraftigt sedan 1800-talets andra hälft. Denna stationsbyggnad uppfördes 1902.

Värnamos ökande betydelse som järnvägsknut och handelsort manifesterades från 1900-talets början i uppförandet av påkostade offentliga byggnader: järnvägsstation, tingshus, bankpalats, affärshus. Byggnaderna uppfördes i påkostade material i tidens arkitekturstilar.

År 1912 utarbetade stadsingenjören Nils Christiansens ett förslag till ändring av den gamla stadsplanen. Christiansen, som utbildat sig till lantmätare i Tyskland, hade erfarenheter från USA och Stockholm. Hans förslag fastställdes 1919 och omfattade även Mossle och Västhorja byar. Värnamo fick stadsrättigheter 1920.

Från sekelskiftet 1900 började nya villakvarter att växa upp i Värnamos utkanter. Villor uppfördes av lokala byggmästare, ofta ritade av dessa eller av lokala arkitekter. Till tidens stilar hörde schweizerstilen, kännetecknad av lövsågerier, jugend och nationalromantik. På 1920-talet bebyggdes bland annat villaområdet vid Solbacksgatan väster om järnvägen och kvarteren öster om Apladalen.

År 1928 antogs den av stadsplaneingenjören i Göteborg Albert Lilienberg upprättade nya stadsplanen, samtidigt med en ny byggnadsordning. I stadsplanen togs hänsyn till befintlig topografi. Nu kunde stadens nytillkomna stadsdelar börja bebyggas. Detta medförde också att viadukten över järnvägen lades in i planerna.

Med 1930-talet inleddes en statlig bostadspolitik i Sverige. År

1933 tillsatte den socialdemokratiska regeringen en bostadsso-
cial utredning. Den följdes 1935 av särskilt inrättade statliga lån
och bidrag för att bygga så kallade barnrikehus, bostadshus för
arbetarfamiljer med barn. Statens byggnadslånebyrå och HSB:s
egnahemsbyrå producerade typritningar till egnahem. År 1938
förvärvade Värnamo stad mark från Mossle Backegård. Tomterna
skänktes av staden och vid bland annat Hantverkaregatan och
Egnahemsvägen byggdes enhetliga områden med småstugor och
egnahem, med hjälp av statliga lån.

År 1942 började Karlsdalsområdet, mellan järnvägen och Lagan,
att bebyggas av rikskooperativa företag som HSB och av allmännyt-
tans bostadsstiftelser. Från detta år beviljade Statens byggnadslåne-
byrå tertiär- och tillägglån, med kommunerna som kontrollorgan
med visst borgensansvar. Utvecklingen medförde behovet av en
stadsarkitekt och Hugo Bolker anställdes som den förste 1944.

Från 1950-talet finns exempel på nya hustyper, som exempelvis
Bruno Mathssons kedjehus i kvarteret mellan Floragatan och Åga-
tan, och radhus vid Mustagatan. I samma område bebyggdes flera
kvarter under 1950-talet med de för tiden typiska flerbostadshusen
av lamellhustyp.

Under senare decennier har staden expanderat och ny bebyg-
gelse har också tillkommit i stadskärnan. Stora bostadskomplex
har exempelvis uppförts vid Kyrktorget och kvarteret Städet vid
Lagastigen.

Polishuset är beläget utefter Storgatan och uppfört i
en tidstypisk stil på 1970-talet.

Beskrivning och analys för respektive område

Området Tännögatan

Områdesbeskrivning, övergripande

I kvarteren utefter Tännögatan finns främst fristående småhusbebyggelse liggande i uppvuxna trädgårdar. Utefter en del av Tännögatan löper en allé på ena sidan bestående av lönnar. Andra gator har också alléträd, men ofta stående på tomtmark.

Småhusbebyggelsen är första hand av trä i 1–2 våningar med fasader av trä och sadeltak. Blandad färgsättning. På flera tomter finns enkla, mindre uthusbyggnader.

Områdeshistorik

Tännögatan – tidigare Bäckgatan – mot söder var länge den södra infarten till Värnamo. Här anlände resande söderifrån. Denna vardagliga infartsbebyggelse kulminerar i Tännögatans norra mynning och övergår därefter till en mer offentlig sfär där det gamla tingshuset och gästgivargården stått sedan länge, se området nedan som berör socken- och häradscentrum. När Värnamo utvecklades till en tätort under 1800-talet tillkom blandad infartsbebyggelse utefter gatan. Respektive byggnad uppfördes på stora tomter där bostadsbebyggelsen har en dragning mot gatan eller ligger i liv med den. I regel finns fristående uthus nära tomtgränserna i de inre delarna av tomterna.

Det aktuella delområdet avgränsat med rött och där den klassade bebyggelsen markerats med punkter i olika färger.

Tännögatan utgjorde tidigare en infart till Värnamo och har en del av infartsbebyggelsen från sent 1800-tal bevarad. Utefter en mindre sträcka finns även en ensidig allé kvar.

Bostadshusen tycks efterhand ha erhållit fasader i en stil med lite mer utvecklad panelarkitektur än vad som var vanligt på landsbygden. Detta är särskilt tydligt beträffande Örnen 16 (Tännögatan 14A) och Örnen 19 (Apladalsgatan 9). Större delen av den äldre bebyggelsen är odaterad, men bör ha tillkommit under 1800-talets andra hälft eller tidigt 1900-tal.

När det omkringliggande området i högre grad började exploateras och planläggas i början av 1900-talet skapades en rutnätsplan från Växjövägen och söderut. Successivt tillkom villa- och småhusbebyggelse med varierande gestaltning och karaktär. Ett par byggnader representerar den tidiga modernismen med kubiska former och släta fasader. Områdets sydöstra del bebyggdes först efter hand.

Grund för eventuellt kulturhistoriskt värde

Det avgränsade området kring Tännögatan är ett exempel på framför allt anspråkslös infartsbebyggelse av trä från 1800-talets andra hälft. Inom området förekommer även arkitektritade villabyggnader från 1900-talet som är välbevarade exempel på denna tids småhusbebyggelse.

För det kulturhistoriska värdet betydelsefulla karaktärsdrag mm

De karaktärsdrag inom området som är särskilt viktiga att värna för att de kulturhistoriska värdena skall säkerställas är

- Tännögatans raka sträckning och öppna karaktär
- Den ensidiga allén utefter en del av Tännögatan, som på motsäende sida tidigare motsvarats av en allé på tomtmark
- Trädgårdar avgränsade med häckar eller spjälstaket av trä eller smide, knappast plank och murar
- Bostadshus placerade med dragning mot gatan (ibland i gatulivet) och uthusbyggnader oftast utefter tomtgränsen på den inre delen av tomten
- Fristående bostadshus, oftast för en familj, av trä med panelfasader
- Sadeltak oftast belagda med takpannor.

Många tomter är disponerade så att bostadshuset ligger invid gatan och att uthus mm är placerade inne på tomten. Här står ett välbevarat lusthus en bit in på tomten.

Området söder om Växjövägen

Områdesbeskrivning, övergripande

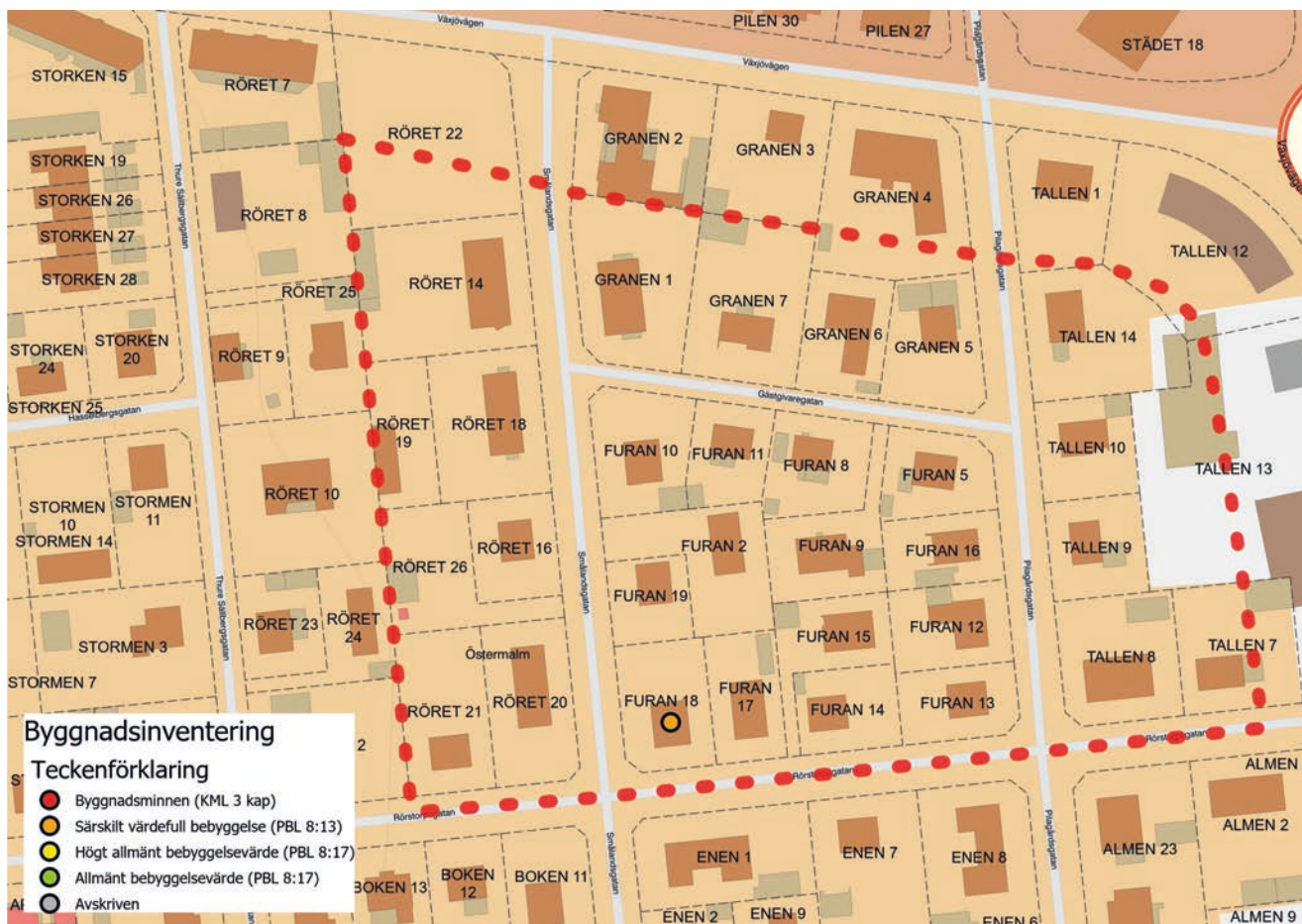
I kvarteren söder om Växjövägen finns främst fristående småhusbebyggelse liggande i uppvuxna trädgårdar.

Småhusbebyggelsen är första hand av trä i 1–2 våningar med varierande fasadmateriell och takformer. Blandad färgsättning. På flera tomter finns enkla, mindre uthusbyggnader.

Områdeshistorik

Området var i princip obebyggt fram till 1800-talets andra hälft. En karta från 1943 visar att småhusbebyggelse uppkommit utefter huvudgatorna, men knappast utefter Prästgårdsgatan och Gästgivaregatan. Villan på Furan 18 är ett tidigt exempel i form av en tvåfamiljsvilla av trä med reveterade fasader i nyklassicistisk stil. Den ritades 1930 och Hugo Andersson, som under en kortare period var verksam i Värnamo.

Det aktuella delområdet avgränsat med rött och där den klassade bebyggelsen markerats med punkter i olika färger.

Detta område omfattar blandad och förändrad bebyggelse, men en villabyggnad från 1930 är välbevarad.

Grund för eventuellt kulturhistoriskt värde

Det avgränsade området söder om Växjövägen saknar i allt väsentligt kulturhistoriska värden. Kvarteretsstruktur och bebyggelse typer representeras bättre i andra delar av Värnamo. Ett undantag är villan på Furan 18, som är ett välbevarat exempel på en nyklassicistisk tvåfamiljsvilla från omkring 1930.

För det kulturhistoriska värdet betydelsefulla karaktärsdrag mm

De karaktärsdrag inom området som är särskilt viktiga att värna för att de kulturhistoriska värdena skall säkerställas är

- Vissa stråk av alléträd tomtmark.

Övriga karaktärsdrag

De karaktärsdrag som präglar området är

- Lokalgatornas raka sträckning och öppna karaktär
- Uppväxta trädgårdar avgränsade med häckar eller spjälstaket av trä eller smide
- Fristående småbostadshus indragna från gatulivet och uthusbyggnader på den inre delen av tomten
- Bostadshus, oftast för 1–2 familjer, av trä med panelfasader
- Sadeltak oftast belagda med takpannor.

Socken- och häradscentrum

Områdesbeskrivning, övergripande

Området är beläget kring Värnamo kyrka och infartsvägen österifrån. Gatu- och fastighetsstrukturen är organisk och saknar i hög grad räta vinklar. I området finns både kvartersbebyggelse i mer eller mindre slutna kvarter och mer öppna avsnitt, som exempelvis kring kyrkobyggnaden, den södra begravningsplatsen, församlingshemmet osv.

Det gemensamma för bebyggelsemiljön är i första hand att den representerar det offentliga inom Värnamo – kyrka, domstol, polis, kommunal förvaltning, skola och gästgiveri. Det formmässiga uttrycket är däremot inte så enhetligt.

Kärnmiljöerna inom området ligger inte samlat. I stället finns det visuella och funktionella kopplingar mellan dem – från Södra kyrkogården ser man tingshuset som i sin tur ligger nära stadshuset som har kyrkan i sin siktlinje som ligger ett stenkast från församlingshemmet som ligger helt nära den norra begravningsplatsen.

Det aktuella delområdet avgränsat med rött och där den klassade bebyggelsen markerats med punkter i olika färger.

Kyrktomten består av äldre träd som skapar en liten men dock offentlig parkkaraktär kopplad till Kyrktorget. Mellan Kyrktorget och kyrkan går Storgatan i väst-östlig riktning, utmed den ligger en tätare och lägre stadsbebyggelse från 1900-talet. I norr gränsar kyrkan till villabebyggelse från 1900-talets förra hälft och mitt.

Områdeshistorik

Detta område omfattar delar av Värnamos centrum med bland annat kyrka, tingshus, polishus, stadshus, torg och gästgivargård.

Kyrkans närvaro

Sedan tidig medeltid har sockenkyrkan varit belägen på den befintliga kyrkotomten. Den nuvarande kyrkobyggnaden uppfördes 1874 (arkitekt Albert Törnqvist). Kyrkan ligger på en kyrkotomt utan begravningsplats, vilken flyttades ut till en plats söder om Kyrktorget och tingshuset i början av 1800-talet när förbudet om begravningsplatser i stadsmiljö kom.

Ett hundratal meter nordväst om kyrkan ligger Norra kyrkogården som anlades 1905 och som därefter har utvidgats i etapper. Strax söder om den norra begravningsplatsen ligger församlingshemmet. Det uppfördes i en första etapp (bland annat den putsade kyrklängan) 1952 efter ritningar av stadsarkitekten Hugo Bolker. År 1969 ritade Bolker även en tillbyggnad mot norr.

Tingshus, gästgiveri och polis

En bit österut ligger det gamla tingshuset från 1830-talet. Här samlades tinget för Östbo härad. Som så ofta ligger det gamla gästgiveriet också helt nära tingshuset. Gästgiveriet med rötter i 1600-talet finns i kvarteret Gästis, men det är kraftigt ombyggt fränsett två uthus på innergården. Gästgiveriets timmerbyggnader utefter Storgatan är tilläggsisolerade sedan 1981, men övrig bebyg-

Ovan: Värnamo kyrka från 1870-talet.

Nedan: Församlingshemmet från 1900-talets mitt är beläget in bit nordost om kyrkan i närheten av den nordliga begravningsplatsen.

Tingshusbyggnaden uppfördes på 1830-talet. Från början låg den inte invid gatan, utan inne på en tomt och var omgiven av en trädgård.

Den gamla gästgivaregården är bevarad, men förändrad på många sätt.

gelse i det gamla gästgiverikvarteret (Gästis 2) är mer välbevarad. Strax bakom gästgivarelängan ligger, som nämnts två röda uthus. Mot väster (Storgatan 55) står ett fd garveri och vid Storgatan 59 finns ett tilläggsisolerat, något lägre tvåvåningshus. Alla dessa byggnader ligger på Gästis 2. Intill vid Vattengatan 2 finns en fastighet (Gästis 27) med ett mindre trähus.

Restaurangbyggnaden i kvarteret Pilens spets har visserligen en sentida bakgrund som restaurang och hotellrörelse, men har främst tjänat som privatbostad. Tidigare hade tingshuset ett tomtområde norr om huvudbyggnaden och i stället låg en gata mot Bor strax söder om byggnaden, dvs en förlängning av nuvarande Lagmansgatan österut. Detta ändades på 1930-talet så att vägmötet skapades framför tingshuset och gästgiveriet.

Det gamla tingshuset ersattes i början av 1900-talet av ett nytt (arkitekt John Johnsson), betydligt större som tillsammans med Kyrktoget skapar ett stadsmässigt offentligt rum.

Till höger: Värnamo fick ett nytt tingshus vid torget 1905-06.

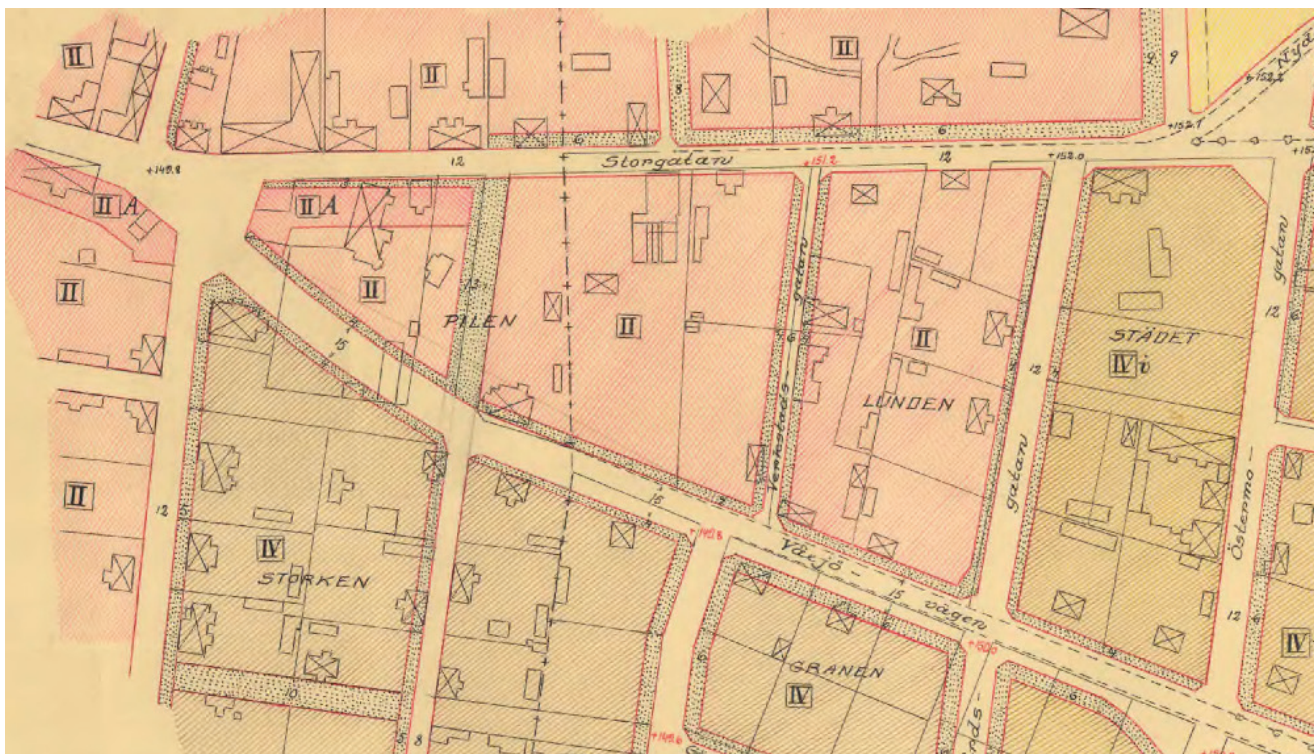
Nedan: Polishuset från 1970-talet i brunrött tegel är en sentida monumentalbyggnad i stadskärnan.

Kommunal förvaltning

Den övriga världsliga delen av samhället har sitt uttryck i de mötesplatser som skapats i denna del av staden. Utefter gatusträckan mellan de två generationernas tingshus ligger Stadshuset (ianspråktagat 1961 resp. 1970 (arkitekt Carl Nyrén) och polishuset från 1978. Arkitekt var Tomas Svensson vid Atrio i Jönköping, och byggnaden har senare byggts till.

Som granne till stadshuset ligger den gamla folkskolan också vid torget. Byggnaden uppfördes 1878. Byggnaden har senare byggts om och erhållit nya funktioner. År 1920 ritade arkitekten Carl Andrén i Staffanstorp förslag till en om- och tillbyggnad av en gymnastiklänga. Andrén hade vid denna tid ritat flera folkhögskolor. Programhandlingar och detaljritningar togs sedan fram av den i Värnamo kortvarigt verksam arkitekten Harald Bergelin.

Samhällscentrum

Att det bildats och bibehållits ett administrativt centrum just här beror på det kommunikativa läget invid den gamla riksvägen mellan Skåne och Stockholm. Utöver några offentliga byggnader etablerades även en del affärsrörelser utefter riksvägen. Växjövägens och Storgatans betydelsefulla karaktär som gammalt kommunikationsstråk förstärks av den allé som löper utefter delar av gatorna. Som en följd av kyrkan och tillskapandet av ett torg framför tingshuset har det skapats två av tradition betydelsefulla öppna platser. Kyrkbacken som mötesplats i samband med mässor har följts upp av det profana torgets funktion som mötesplats i senare tider.

Övrigt

Invid Kyrkogatan, nästan mitt emot församlingshemmet ligger ett stort hus som ursprungligen var ortens sjukstuga. Den uppfördes omkring 1866 och hade då fasader av trä. Byggnaden har sedan dessa haft olika vårdfunktioner och 1944 erhöll den sin putsade fasad.

Inom områdets östra del vid Växjövägens sydsida ligger ett par större byggnader med handelsfunktioner. Den böjda huskroppen nära rondellen (Tallen 12) ritades 1937 av Hugo Andersson, då verksam i Karlskrona. Lite längre västerut uppfördes ett stort hus med kafé, butik och bostäder i en blandstil av nyklassicism och modernism (Granen 4). Det ritades 1934 av arkitekt Carl Kjellberg, Växjö. Båda dessa byggnader är iögonfallande, men förändrade och ombyggda.

Ovanstående karta från 1933 visar längst till vänster gatukorsningen där tingshuset och gästgiveriet var betydelsefulla mötesplatser. Området karaktäriserades av gles träbebyggelse.

Mitt emot församlingshemmet ligger den byggnad som tidigare fungerade som ortens sjukstuga.

Området omfattar endast ett fåtal villor. Lantmätare Helge Wennbergs villa (Gästis 7) från 1926 har en särpräglad gestaltning och den har ett kulturhistoriskt värde. Vid Storgatan (Duvan 1) ligger också ett fristående före detta bostadshus från köpingens äldsta tid med ett kulturhistoriskt värde. Byggnadens interiör omfattar fast inredning vars upphovsman, enligt uppgift, är Johan August Mathsson, som var den kände möbelformgivaren Bruno Mathssons farfar.

Grund för eventuellt kulturhistoriskt värde

Det avgränsade området med huvudgatan, de kyrkliga miljöerna, före detta tingshusen, stadshuset, polishuset mm är ett tydligt exempel på en socken-, härads-, stads- och kommuncentrum med ett brett spektrum av komponenter som speglar en bred, administrativ och maktpåkallad struktur vid sidan om vissa inslag av stadens kommers.

Storgatan genom de östra delarna av Värnamo har en organisk form och träd planterade som en allé.

För det kulturhistoriska värdet betydelsefulla karaktärsdrag mm

De karaktärsdrag inom området som är särskilt viktiga att värna för att de kulturhistoriska värdena skall säkerställas är

- Det ålderdomliga, organiska gatustrukturen
- En tydlig skillnad i tempo mellan genomfartsleden Lagastigen och de "långsammare" Stor- och Växjögatorna
- Storgatans och Växjövägens sträckning med alléer av lindar
- Parkmiljöerna kring kyrkan, Södra kyrkogården och församlingshemmet
- Storgatans och Kyrktoget beläggning av gatsten
- Kontrasten mellan sluten kvartersbebyggelse i gatulivet och öppna ytor kring kyrkan, församlingshemmet samt begravningsplatserna
- Den måttfulla skalan i den äldre bebyggelsen mellan 1½ och 3 våningar, ofta högre utefter huvudgatorna
- Kyrktogets öppna karaktär utan bebyggelse, men med stensättning, konstverk och sparsam växtlighet i form av två trädrader
- Öppna bottenvåningar utefter huvudstråken, särskilt i stadshuset och längst i väster
- Den viktiga kopplingen mellan begravningsplatserna, kyrkan och församlingshemmet – inte alltid visuell, men funktionell.

Kyrktoget är en viktig del av stadskärnan. Betydelsefulla karaktärsdrag är bland annat de öppna ytorna, beläggningen av smågatsten, konstverken och de omkringliggande offentliga byggnaderna.

Området norr om Växjövägen

Områdesbeskrivning, övergripande

I kvarteren norr om Växjövägen och kring Storgatan finns mindre flerfamiljshus, radhus och en del fristående småhusbebyggelse.

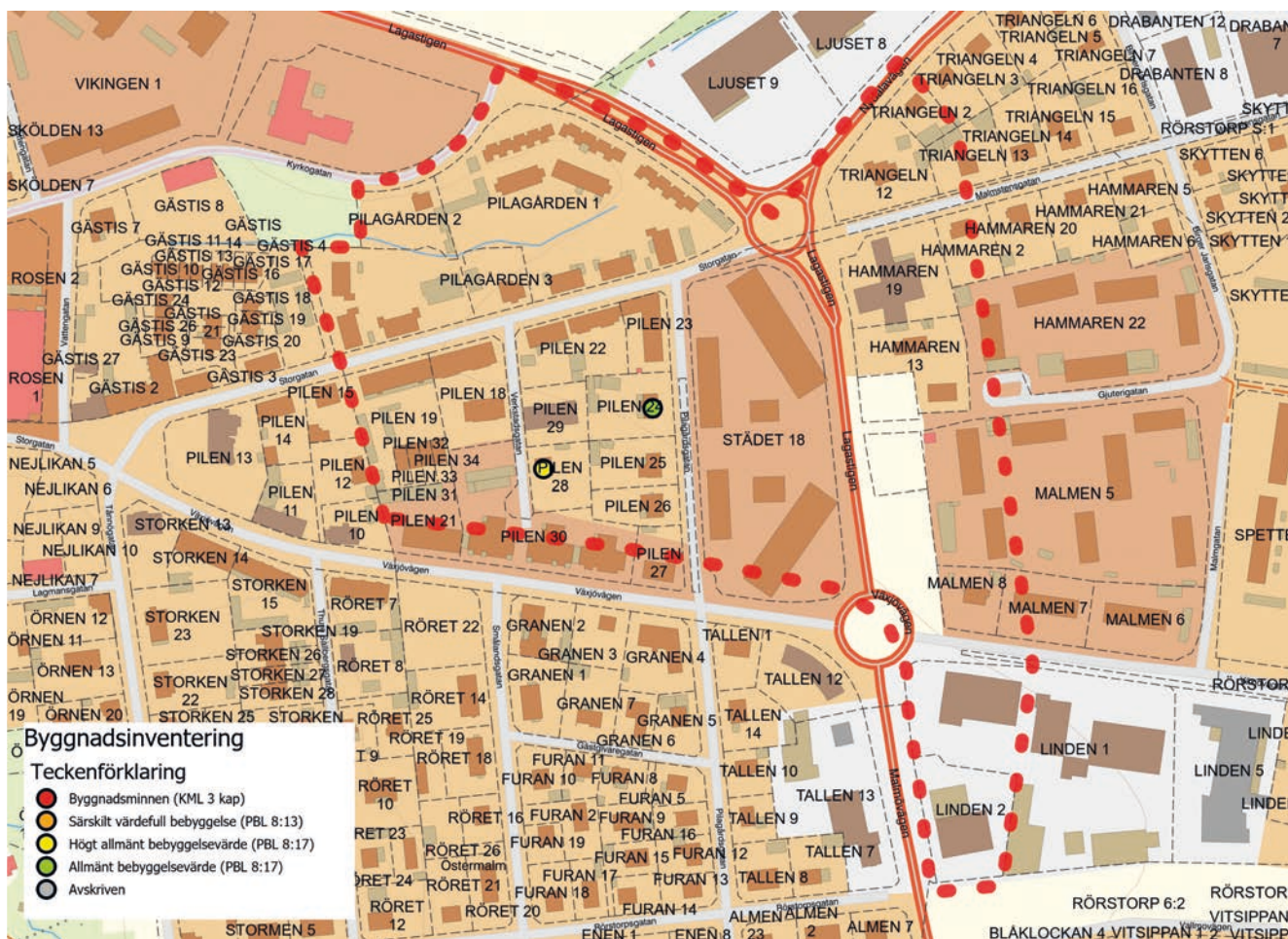
Flerfamiljshusen och radhusbebyggelsen har tillkommit efter andra världskriget och blandar ibland bostäder med butikslokaler i bottenvåningarna. Småhusbebyggelsen är första hand av trä i 1–2 våningar med varierande fasadmaterial och takformer. Färgsättningen är blandad. På vissa tomter finns enkla, mindre uthusbyggnader.

Öster om Lagastigen finns verksamhetsbebyggelse med mycket blandad karaktär samt delar av ett flerbostadshusområde som fortsätter österut. Själva Lagastigen är en bred genomfartsled med rondeller som förbinder den med enstaka tvärgator.

Områdeshistorik

Området var sparsamt bebyggt fram till 1800-talets andra hälft – den storslaget anlagda Pilagården med mangårdsbyggnad och flyglar hade här sina ägor.

Det aktuella delområdet avgränsat med rött och där den klassade bebyggelsen markerats med punkter i olika färger.

Äldre villabyggnad i kvarteret Pilen.

I början av 1900-talet etablerades AB Jochnick & Norrmans mekaniska verkstad i trakten och verksamheten expanderade successivt. Denna verksamhet lades ner, men namnet lever kvar genom den nyligen exploaterade Jochnickstomten strax väster i Lagastigen.

Under 1900-talets första hälft tillkom en hel del enfamiljshus med omgivande trädgårdar.

Öster om Lagastigen ligger sentida verksamhetsbyggnader och här börjar även ett område med flerbostadshus i kvarteren Malmen och Hammaren.

Grund för eventuellt kulturhistoriskt värde

Det avgränsade området söder om Växjövägen saknar i allt väsentligt kulturhistoriska värden. Kvarteretsstruktur och bebyggelsetyper representeras bättre i andra delar av Värnamo. Undantag är ett par villor, som representerar sekelskiftets snickeristil respektive den tidiga modernismen. Pilen 24 är en trävilla, troligen från sent 1800-tal. Pilen 28 vid Verkstadsgatan 5 är en modernistisk villa uppförd av Nils Larsson och ritad 1945 av civilingenjören Wilhelm von Mühlenfels, Värnamo. Han var utbildad vid Chalmers och etablerade sin ingenjörsverksamhet i Värnamo 1933 efter praktik i USA.

För det kulturhistoriska värdet betydelsefulla karaktärsdrag mm
Saknas i allt väsentligt.

Övriga karaktärsdrag

De karaktärsdrag som präglar området är

- Storgatan som huvudgata med tydlig genomfartskaraktär
- Omväxlande enfamiljshus i trädgårdar och flerbostadshus utefter trottoarerna eller grönmiljö
- Allmän industri- och affärsbebyggelse invid Lagastigen
- Lagastigen har som genomfartsled en stark barriärverkan
- Bostadsbebyggelsen i öster skapar inte kringbyggda kvarter utan bostadshus i grönmiljö.

En välbevarad funkisvilla i kvarteret Pilen.

Området Pelikanen, Kroken, Duvan mm

Områdesbeskrivning, övergripande

I detta område invid Lagan finns blandad bebyggelse, främst från efterkrigstiden. Området har helt ändrat karaktär under sedan mitten av 1900-talet genom nybyggnation och ändringar av gatunätet. I den norra delen i kvarteret Pelikanen finns storskalig bebyggelse och i kvarteret Kroken ligger Pingstkyrkans stora anläggning.

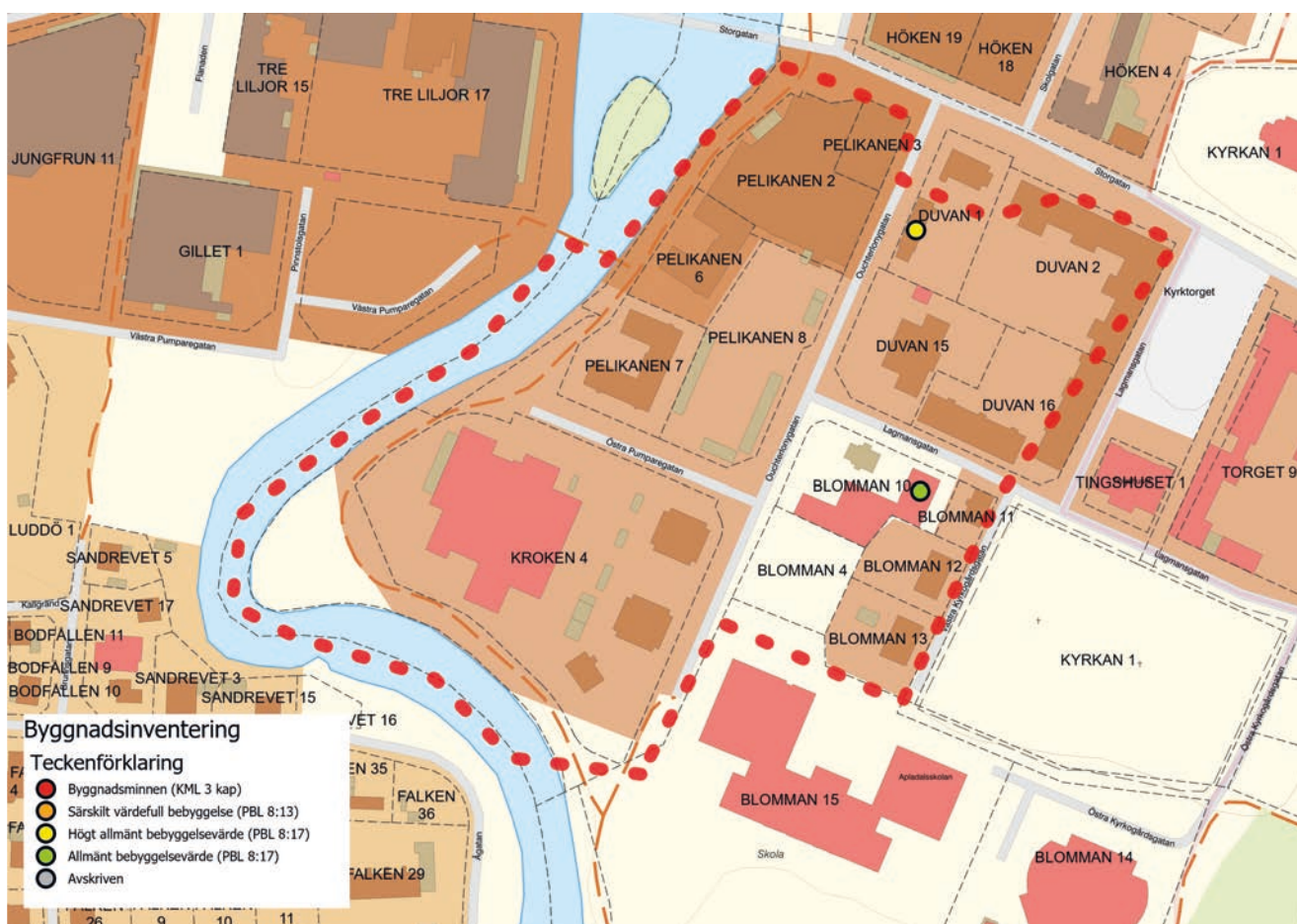
Områdeshistorik

Området ingick visserligen i 1862 års köpingsplan, men det var knappast bebyggt. Längst i norr låg ett färgeri strax efter 1800-talets mitt och under tidigt 1900-tal hade Värnamo bryggeri sina lokaler i kvarteret Kroken. Gatunätet och tomtindelningen ändrades 1929, men har ändrats sedan dess.

I kvarteret Pelikanens norra del mot Storgatan låg det så kallade Ouchterlony-huset. Huset var hemvist för bokhandelsbiträdet Hanna Ouchterlony, som blev en av ledargestalterna inom Frälsningsarmén i Sverige.

Bostadskomplexet i kvarteret Pelikanen där Storgatan mynnar ut vid Lagan ersatte blandad småbebyggelse i början av 1990-talet.

Det aktuella delområdet avgränsat med rött och där den klassade bebyggelsen markerats med punkter i olika färger.

Pingstkyrkan hade länge sin verksamhet i ett påkostat byggnadskomplex vid Storgatan. På grund av växande verksamhet avyttrades denna och i stället uppfördes Arken samt två punkthus i kvarteret Kroken. Invigningen skedde 1996.

Grund för eventuellt kulturhistoriskt värde

Det avgränsade området strax öster om Lagan saknar i allt väsentligt kulturhistoriska värden.

För det kulturhistoriska värdet betydelsefulla karaktärsdrag mm

Saknas i allt väsentligt.

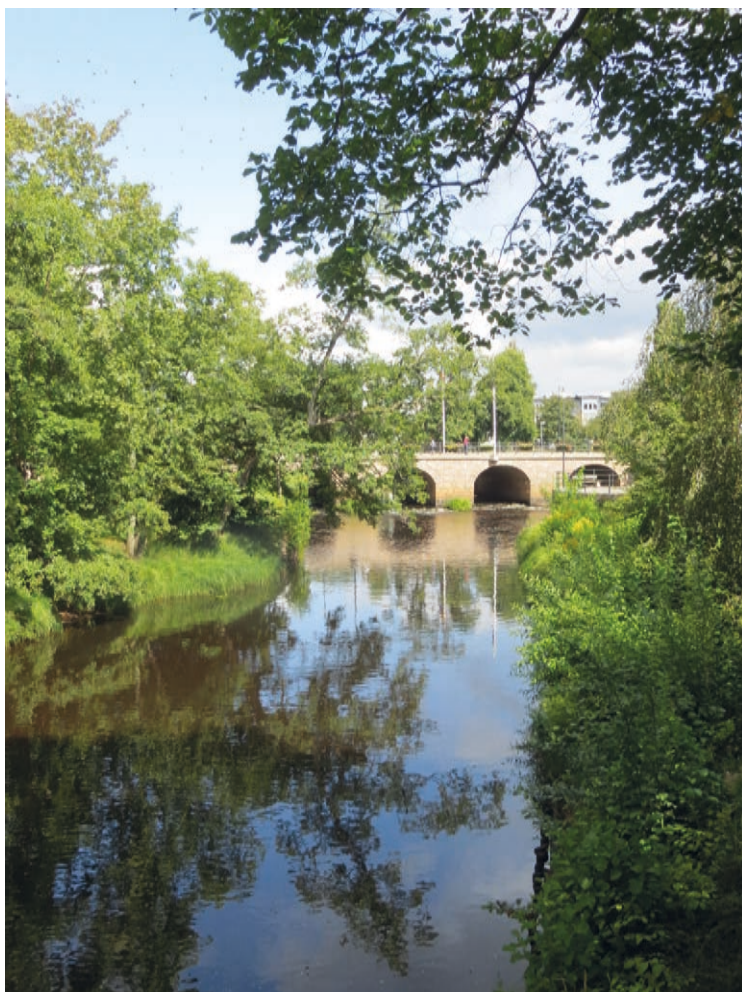
Övriga karaktärsdrag

De karaktärsdrag som präglar området är

- Lagan och dess strand med växtlighet
- Vyerna från Laga-stranden mot den västra sidan
- Sentida och för orten storskalig bebyggelse
- Lokalgator med stora parkeringsytor på kvartersmark.

Denna byggnad tillhörde tidigare det tryckeri som låg vid Lagmansgatan. Byggnaden är från mitten av 1900-talet.

Lagan är en karaktärsskapande komponent och vyerna mot vattendraget och kopplingen mellan ån och stadsbebyggelsen är viktig.

Ett parti av Vikingagatan med villabebyggelse med blandad karaktär.

Det aktuella delområdet avgränsat med rött. Ingen byggnad inom området har klassats och markerats med punkter

Området norr om kyrkan.

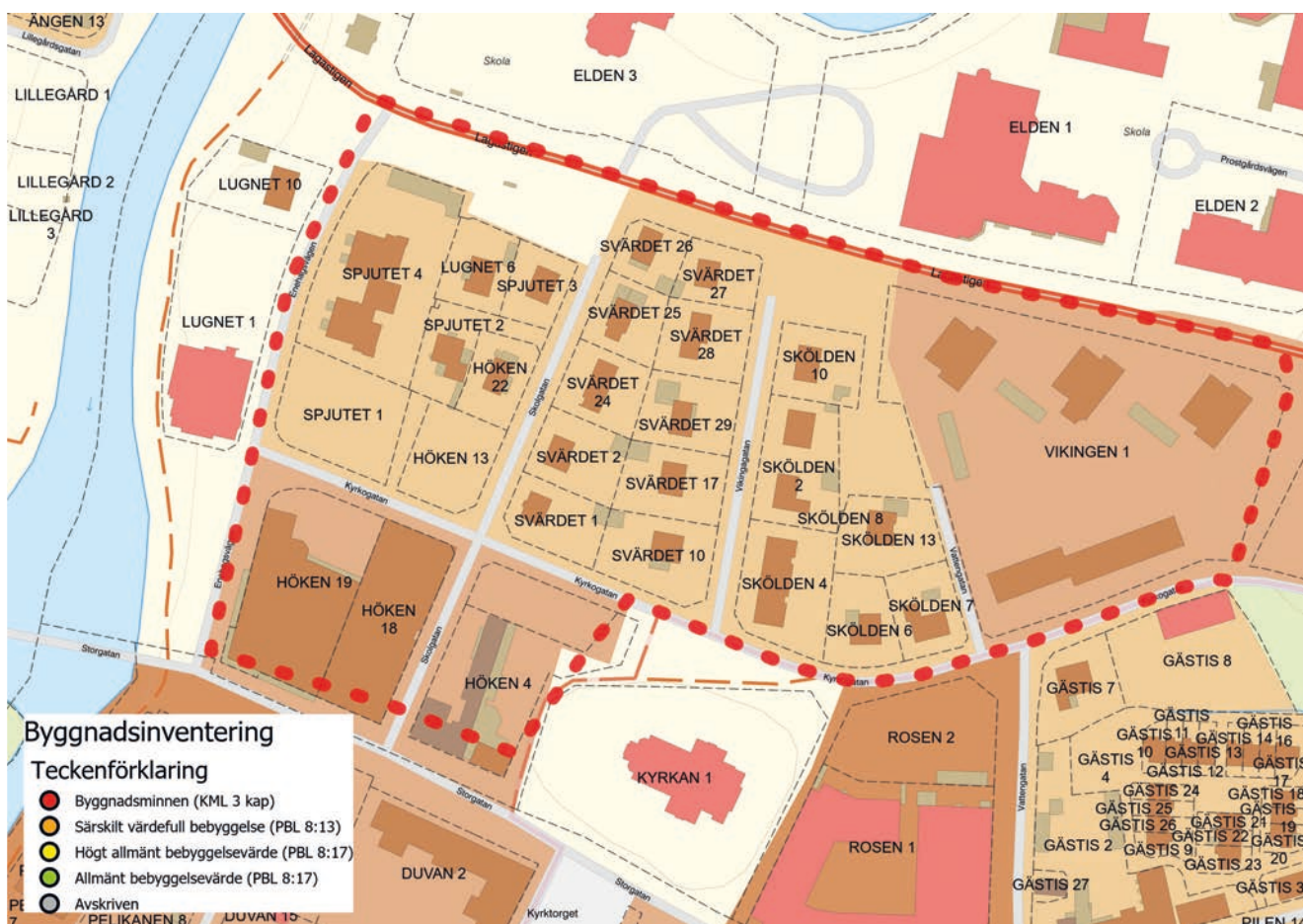
Områdesbeskrivning, övergripande

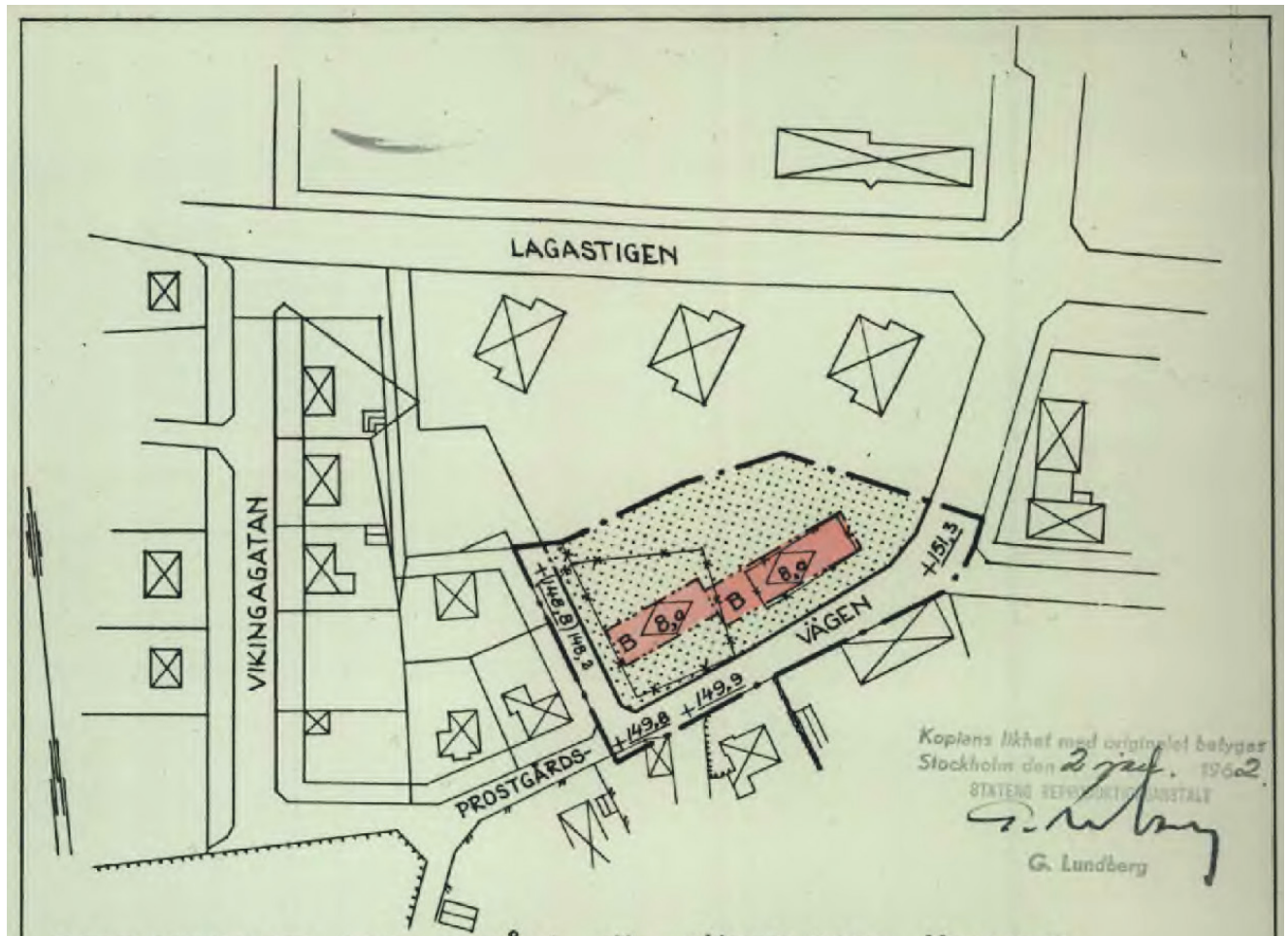
I detta område invid Lagan och norr om kyrkan finns blandad bebyggelse. Utefter Storgatan finns stora flerbostadshus och i tre kvarter blandad villabebyggelse i stora trädgårdar mot norr. Längst i öster finns punkthus och smalhus omgivna av grönytor.

Områdeshistorik

Villabebyggelsen växte fram under 1900-talets mitt och den har därefter byggts om och till i hög grad. Den ger därför ett tämligen heterogent intryck med olika stilar, volymer och exteriöra material. Bebyggelsen i kvarteret Vikingen uppfördes av HSB. Nybyggnadsritningarna är daterade 1959 och visar punkthus i fyra våningar och lägre smalhus. Fasaderna är av tegel, som senare delvis ersatts med plåtfasader. I sen tid har stora inglasningar av balkonger och uterum tillkommit.

Ett av områdets senaste tillskott ligger i kvarteret Höken och detta är ett putsat flerbostadshus. Gatusträckningen i områdets södra del mellan kvarteren Spjutet och Höken är från 1900-talets mitt.

Grund för eventuellt kulturhistoriskt värde

Det avgränsade området strax öster om Lagan saknar i allt väsentligt kulturhistoriska värden.

För det kulturhistoriska värdet betydelsefulla karaktärsdrag mm

Saknas i allt väsentligt.

Övriga karaktärsdrag

De karaktärsdrag som präglar området är

- Sentida och för orten storskalig bebyggelse utefter Storgatan
- Punkthus och smalhus omgivna av park i kvarteret Vikingen
- Blandad villabebyggelse med högggradigt heterogen karaktär
- Lokalgator i princip utan växtlighet.

Ovan: Denna plankarta från 1961 visar hur kvarteret Vikingen tänktes bebyggas med flerbostadshus.

Nedan: Två av de punkthus som uppfördes omkring 1960 och som i dag har förändrats en del, exempelvis vad gäller fasadbyten.

i förhållande till tidigare gatusträckning) och i triangelns spets bildades ett naturligt torg och som utgör nuvarande Centralplan.

Storgatan väster om ån med stadshotellet från 1955 i fonden.

Storgatan och Storgatsbacken

På Storgatan mot ån, återfinns flera äldre trähus, vilka utgör några av de äldsta husen i staden, även om de har flera ombyggnadsskeden. Det är bebyggelsen i kvarteret Rudan, med Rudan 4 som i delar utgörs av en byggnad från 1830-talet med en senare tillbyggnad i öster från 1941 och Rudan 3, vid Centralplan, som troligen är flyttad från Mosselund på 1870-talet och sedan ombyggd på 1930-talet. Mellan båda dessa fastigheter finns dessutom den tidigare biograf-lokalen bevarad, den uppfördes inne på gården i tegel i början av 1920-talet. I kvarteret Tre Liljor är det träbyggnaden vid Flanaden (Tre Liljor 15) från 1878 och som fick sitt nuvarande utseende efter vid en renovering 1977. Den reveterade sekelskiftesbyggnaden (Tre Liljor 17) stod klar 1905 och kompletterades med ett ytterligare våningsplan omkring 1930.

Längs huvudgatorna, Köpmansgatan och Storgatans västra sträckning, sedermera Storgatsbacken, uppfördes efterhand en mera stadsmässig bebyggelse och de äldre trähusen byttes successivt ut mot moderna affärs- och bostadshus i tegel. Två större bankhus uppfördes i tegel, dels det bevarade bankhuset vid Storgatsbacken 4 (Snipen 13) från 1923 för Värnamo Sparbank ritat av H. Berglin,

dels Smålandsbankens byggnad vid Centralplan som sedan ersattes av ett ny modernt bankhus på 1960-talet.

Det gamla stadshotellet från 1850 uppfördes på tomten mot torget. Efter en brand drygt hundra år senare ersattes det med ett nytt modernt hotell på samma plats. Det nya stadshotellet (Vindruvan 22) som invigdes 1955 ritades av Bent Jörgen Jørgensen, en dansk arkitekt med kontor i Växjö. Det modernistiska hotellet har en stil-mässig samtalspartner i det ungefär samtida före detta SAM-huset (Värnet 10) som ursprungligen inrymde kyrka och samlingslokaler för Svenska Allianskyrkan, affärs- och kontorslokaler samt bostäder, ritat av Ludvig Seda, vid Bankplan i Storgatsbackens förlängning.

Storgatsbackens bebyggelse har sitt visuella uttryck från omkring 1920 fram till 1980-tal, varav flera byggnader har ritats av arkitekter verksamma i regionen, så som Adolf Wiman från Växjö, Ludvig Seda med kontor i Värnamo och Claes Knutson från Alvesta.

Skola, polis och Folkes hus

Efter stadsbildningen uppfördes en ny ståndsmissig skolbyggnad i sten för att kunna betjäna den drygt fördubblade befolkningen. Västra folkskolan (Bautastenen 1) stod klar 1924 och ritades av Harald Berglin (1877–1925) som också ritade bankhuset vid Bankplan. Berglin var under en kortare period bosatt i Värnamo och var därmed den förste arkitekt som hade kontor i staden. Kvarternsnamnet Bautastenen kommer av den resta sten som finns i anslutning till skolans ursprungliga entré och den är registrerad som fornlämning (RAÄ Värnamo 1:1).

Andra offentliga byggnader inom området var det nya polishuset (Värnamo 14:83) som uppfördes 1935 i korsningen Pilgatan–Lasarettsgatan med Adolf Wiman som arkitekt. Byggnaden inrymde också delar av stadsförvaltningen. På 1970-talet uppförs en modern post- och kontorsbyggnad i gult tegel vid Flanaden, som sedan 1960-talet hade fått en annan karaktär med Domusvaruhus vid dess västra sida.

Västra folkskolan ritades av Harald Berglin. I förgrunden viadukten som på ett funktionalistiskt sätt löste den delvis besvärliga sluttningen vid Klevaliden.

År 1960 invigdes det moderna Folkets Hus, som ersatte en äldre samlingslokal på samma plats. Den ursprungliga byggnaden uppfördes år 1884 av IOGT-logen 357 Värnamo och som på 1930-talet sålde huset till Folkets hus. Den nya Folkets hus-byggnaden ritades av Gunnar Gräslund, som har ritat en rad Folkets hus runt om i landet. I slutet av 1990-talet såldes byggnaden (Folkets hus 1) till en privatperson och den tjänstgjorde sedan som Kulturhuset Culpolen, med namn efter den tidigare danslokalen, med bibliotek, teater- och biograf samt kontorslokaler för kulturförvaltningen med flera. Sedan Gummifabriken invigdes rymmer byggnaden bland annat restaurang och träningslokaler för Friskis & Svettis förutom kontorsytor.

Kvarteret Gamla Gåsen 4 utgör ett av de bevarade äldre husen. Den lummiga tomten ramar in kvarteret.

Äldre bebyggelse

I parkstråket som avgränsar staden mot järnvägen och busstationen i kvarteret Gamla Gåsen finns en äldre träbyggnad från 1800-talets mitt med tillhörande uthus (Gamla Gåsen 4). Byggnaderna och den uppväxta lummig trädgården är en rest från köpingens äldsta skede. Tidigare låg flera trähus med tillhörande bodar och uthus i området, men som alla rivits eller flyttats för utläggandet av järnvägen, Järnvägsgatan och viaduktens uppförande.

I hörnet Köpmansgatan – Myntgatan – Luddögatan återfinns två äldre affärs- och bostadshus från omkring 1900 (Bodarna 2, Bautastenen 3) som också utgör en del av stadens äldre bebyggelse.

Trafikmiljön

Vid tiden för det nya stadshotellets tillblivelse gick Riksettan genom centrum och hotellet var ett ytterst modernt hotell för bilburna som lät tala om sig. Med E4:ans dragning öster om staden blev

Centralplan och Flanaden utgör ett promenadstråk i staden, där biltrafiken numera är begränsad.

trafikmiljön annorlunda. Storgatsbacken är gågata och biltrafiken har sedan decimerats och bilarnas hastighet begränsas naturligt av den stensatta sträckningen över Centralplan. Den tidigare parkeringen framför det före detta Domusvaruhuset har omvandlats till torg och parkeringarna har flyttats söderut och angörs lite från centrums "baksida".

Konsten i stadsrummet

Centralplan och torgbildningen vid Flanaden är ett naturligt centrum, med strövande människor och torghandel. Flera konstverk återfinns i miljön, som är platsspecifika för Värnamo. Skulpturen Per och Kersti av K G Beijemark (1922–2000) gestaltar Carl Snoilskys dikt om paret på Värnamo marknad som försökte handla för sina plötsligt värdelösa nödmynt. Vid Storgatsbackens mynning står två Mathssonstolar gjutna i brons, med plats för den som önskar slå sig ned. På Flanaden finns Kalle Bomans och Ruben Östlunds gestaltning "Rutan" från 2015, en plats där gemensamma rättigheter och skyldigheter råder. Den ska ha fungerat som en inspiration till Östlunds Oscarsbelönade film "The Square". Framför hotellet på Bruno Mathssons plats, återfinns också fontänen "Värnamo Lilja" av konstnären Per-Erik Willö (1921–2017) som har prytt sin plats sedan början av 1960-talet, dess modernistiska uttryck samspelar väl med arkitekturens karaktär.

I centrala Värnamo finns bebyggelse från flera olika tidsepoker. Här ett affärs- och bostadshus med välbevarade och tidstypiska balkonger med smidesräcken.

Grund för eventuellt kulturhistoriskt värde

Området utgör stadens västra centrum. Ett flertal enskilda byggnader besitter kulturhistoriskt värde utifrån sin arkitektur, historia och välbevarade karaktär. Delar av gatusträckningen är mycket gammal, med historiska vägmöten mellan norr och söder, öster och väster. Det sammanhållna gatulivet längs Storgatsbacken och Storgatan där byggnader från olika tider kompletterar varandra. Centralplan med hotellbyggnaden i fronten har lång historisk kontinuitet.

För det kulturhistoriska värdet betydelsefulla karaktärsdrag mm

- Gatusträckningen med mötet mellan Storgatan, Storgatsbacken och Köpmansgatan, samt den äldre sträckningen i Boagatan.
- Det sammanhållna gatulivet med förhållandevis låga och enhetliga byggnadshöjder i 2–4 våningars höjd längs Storgatsbacken och 2–3 våningars höjd vad gäller bebyggelsen längs Storgatan.
- Siktlinjen över ån mellan stadens östra och västra del och med kyrkan som ett blickfång på den östra sidan.
- Det högre hotellet som en frontbyggnad vid Centralplan.
- Ursprungliga fasadmaterial i trä respektive tegel med putsade detaljer för den äldre bebyggelsen samt betong, glas, mosaik och klinkers för modernismens byggnader.
- Ursprunglig fönstersättning, utformning och fönstermaterial.

- Takvinklar och takmaterial, som i huvudsak består av tegel och i vissa fall koppar- respektive järnplåt.
- Butikernas sockelvåning, ofta markerad med sten, kolonner och stora glasade skyltfönster.
- Gestaltningen av Centralplan och Flanaden med stensatta ytor och den platsspecifika konstnärliga utsmyckningen.
- Den stensatta delen av gatusträckningen förbi Centralplan och vid Storgatan över Åbron som skapar en tempoväxling i trafikmiljön och tillåter fotgängare, cyklister och bilister att samsas i miljön.
- Parkstråket i väster vid Gamla Gåsen som ramar in området och utgör en skyddande lunga kring den äldre bebyggelsen.

Övriga karaktärdrag

- Området har en tydlig "fram- respektive baksida" med det täta gaturummet längs Storgatan och Storgatsbacken och den mera öppna karaktären med parkeringsytor söder om kvarteren Tre Liljor och Jungfrun, samt i kvarteret Gåsen.

Ruben Östlunds "Rutan" har blivit ett modernt och uppskattat signum för staden. I bakgrunden den så kallade "Söderströmska högfärden" från 1878, ett av de äldre husen i centrum

Lena Lerviks skulptur vid bussplan i anslutning till det gamla stationshuset.

Området längs järnvägen

Områdesbeskrivning, övergripande

Järnvägs miljön innefattar stationsområdet med de två tegelhusen, ursprungligen uppförda som stationsbyggnader för respektive järnvägsbolag, samt äldre funktionsbyggnader knuta till järnvägen och fordonens drift, som vattentornet, lokstallarna och vändskivan i anslutning. Inom området finns några äldre affärsfastigheter i direkt anslutning till stationsplanen samt busstationen. Längs järnvägen ligger ett flertal stora industrifastigheter, varav den tidigare Gummifabriken har byggts till och fått ny användning som kulturhus.

Områdeshistorik

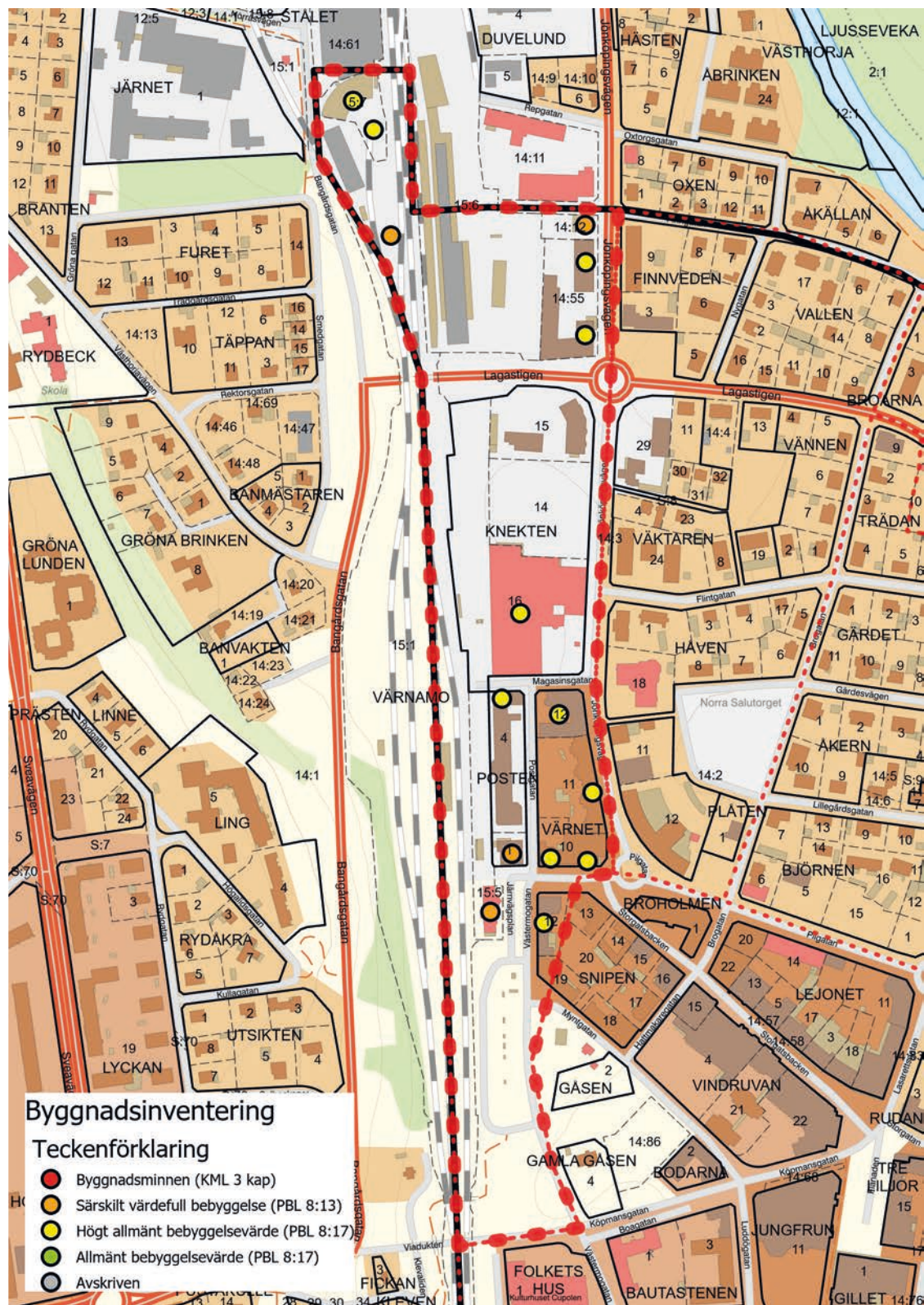
Under 1800-talets andra hälft kom järnvägen, dels på statligt initiativ med stambanorna, dels på privat initiativ med lokala företagsledare och entreprenörer som drivande. År 1877 öppnades järnvägen Halmstad–Värnamo och några år senare var även anslutningen till Nässjö, och därmed Södra stambanan, klar. Hela bansträckningen var färdigställd år 1882. År 1899 invigdes sedan Skåne–Smålands järnväg, som gick från Kärreberga i norra Skåne till Värnamo. I Kärreberga fanns anslutning mot Helsingborg och vidare ut till kontinenten. Värnamo fick även en tredje järnvägslinje när banan Borås–Alvesta invigdes 1902 och köpingen fick därmed också direktförbindelse till Göteborg och Kalmar. Det första stationshuset låg några hundra meter söder om nuvarande stationsområde. En ny gemensam station för de tre privata tågbolagen byggdes i nuvarande läge inför tillkomsten av den tredje tåglinjen. Skåne–Småland järnväg hade redan påbörjat byggnationen av sin station, ritad 1899 av den skånske arkitekten Alfred Hellström, men den kom istället att bli postkontor för Värnamo.

Stationen låg på byn Västhorjas mark och blev en del av Värnamo först 1919 i samband med en segdragen process vad gällde inkorporering av delar av byarna Mossle, Västhorja och Värnamo.

Vid stationen uppfördes förutom stations- och posthus flera affärer och hotell. Den grå träbyggnaden som utgör affär och bostads-

I anslutning till stationsområdet uppfördes hotell och affärsfastigheter.

hus i hörnet av Järnvägsplan och Pilgatan har byggts i etapper från 1910–1923 och inrymde ursprungligen café och centralhotellet. De volutförsedda gavlarna indikerar att byggnaden ursprungligen

Det aktuella delområdet avgränsat med rött och där den klassade bebyggelsen markerats med punkter i olika färger.

Stadens reservkraftverk uppfördes av Hörle Bruks Elverk, vars initialer syns i slutstenen över de originellt utformade portarna.

Vattentornet som försåg ångloken med vatten, är en viktig del av den gamla järnvägsstrukturen.

har varit putsad, den fick sitt nuvarande utseende vid en tilläggs-isolering på 1980-talet men har, detta till trots, ändå behållit sin huvudsakliga karaktär. Hörnhuset Pilagatan-Postgatan uppfördes 1904 och fungerade som affärslokal på bottenvåningen och inrymde bostad på övervåningen. Den putsade och rikt dekorerade fasaden och hörntornet är karaktäristiskt för tiden, men det enda huset i sitt slag i Värnamo.

Industri och service

Längs spåret etablerades ett antal industrier och verkstäder. Värnamo Elektriska valsverk uppförde en större kvarnbyggnad i tegel vid järnvägen i norra delen av kvarteret Posten. Värnamo Gummifabrik, i nästa kvarter norrut, var en av de större industrierna. Gummifabrikens ägare, direktör Gislow var även involverad i uppförandet av cykelfabriken Apollo i grannfastigheten i kvarteret Värnet. För stadens elektriska försörjning byggdes en reservkraftstation på Jönköpingsvägen av Hörle Bruks Elverk, vars funktion också signaleras i fasaden med de originella blixtförmade smidda gångjärnen.

Med bilismens ökade betydelse fanns också behov av bilserviceanläggningar, där Arvidssons bilfirma, Värnamo 14:55, utgör en tidig och välbevarad funktionalistisk byggnad ritad 1937 av arkitekten Werner Gjerming som var uppväxt i Värnamo, men då verksam i Nyköping. Placeringen på en hörntomt längs utfartsvägen mot Jönköping är typisk och under det utskjutande taket rymdes förr en bensinpump. Försäljningshallen från 1960-talet är även den typisk för sin tid.

Vägpasset åt väster över järnvägen vid Klevaliden var besvärlig då slutningen var brant. En smäcker viadukt uppfördes 1934–1935 delvis med statliga medel. Bebyggelsen som låg i anslutning vid järnvägen i detta läge revs.

Grund för eventuellt kulturbistoriskt värde

Järnvägens etablering har varit viktig för utvecklingen av Värnamo stad. De välbevarade stationshusen utgör en värdekärna i miljö. Norr ut längs spåret finns också flera äldre funktionsbyggnader som förstärker järnvägsmiljöns historiska värden. Ur järnväghistorisk aspekt har även vattentornet av tegel, Värnamo 15:1, samt lokstallet och vändskivan strax norr om vattentornet inkluderats i området.

Strukturen inom området är förhållandevis storskalig och präglad av sitt läge vid järnvägen. Ett flertal enskilda byggnader besitter kulturbistoriskt värde utifrån sin historia och välbevarade karaktär.

Längs spåret, strax norr om stationen, finns en stor bok bevarad, som förutom sina naturvärden också besitter kulturbistoriska värden då den är det enda kvarvarande elementet från en tidigare järnvägspark.

För det kulturhistoriska värdet betydelsefulla karaktärsdrag mm

- Fasaderna i tegel med putsade blinderingar och andra dekorelement, servicebyggnaderna för järnvägen även de uppförda i tegel.
- De låga byggnadsvolymerna vid till stationsplan, med stationshuset och de äldre affärsfastigheterna.
- Alléträd som markerar och förstärker gatusträckningen från stationsplan ner mot staden.
- Variationen mellan de öppna ytorna och den förhållandevis storskaliga industriarkitekturen vid sidan om spåret.
- Gatustrukturen med Jönköpingsvägen som den gamla infartsvägen från norr.
- Stor bok, en bevarad rest från tidigare järnvägspark norr om stationen i perrongens förlängning.
- Gatubeläggningen med smågatsten på Postgatan mellan stationen och Gummifabriken.

Arvidssons bilfirma är en välbevarad funktionalistisk byggnad. Tegelbeklädningen är dock inte ursprunglig utan tillkom något senare.

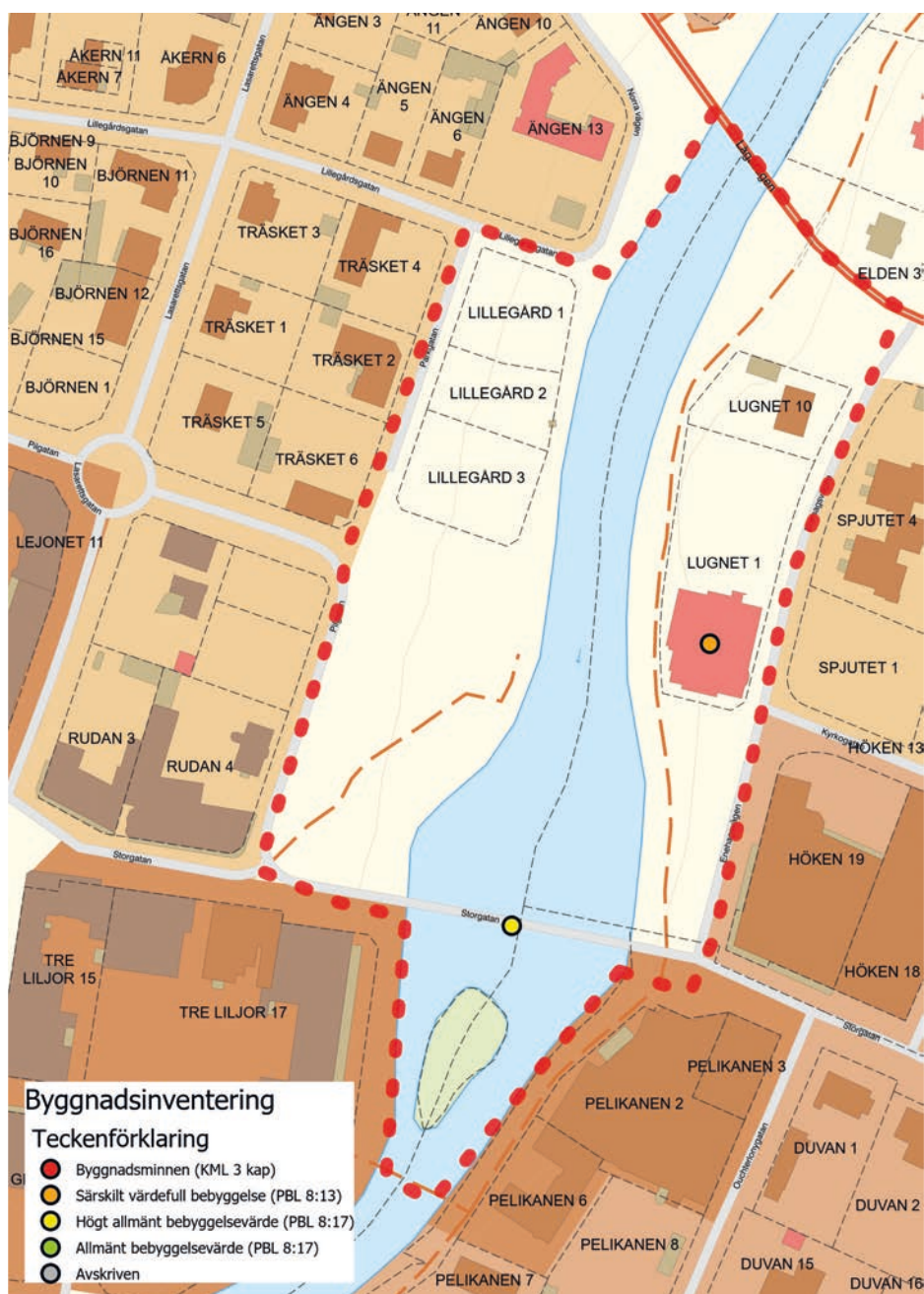

Stråket längs Lagan

Områdeshistorik

Lagan kan sägas utgöra förutsättningen för Värnamos tillblivelse. Med vadvägen över ån och mötet mellan hävdvunna vägsträckningar i anslutning till ån utvecklades redan tidigt en handelsplats. Men även i förhistorisk tid var Lagan en viktig farled.

Ån var under den tidiga industrialismen viktig för stadens hantverksindustri då ett flertal garverier och färgerier var placerade längs ån, vilket idag ännu avspeglas i ett antal kvartersnamn och den lilla holmen Färgarens ö som ligger strax söder om Åbron.

Det aktuella delområdet avgränsat med rött och där de klassade objekten markerats med punkter i olika färger.

År 1837 ersattes den enklare träbron av en stenvalvsbro. Den nuvarande Åbron byggdes 1941–1942 med den tidigare stenbron från 1830-talet som förebild, vad gäller brospann och valvens utformning, men avsevärt bredare, efter ritningar av stadsingenjör G. Melchior. Tanken var att behålla de ursprungliga brostenarna i valvslagningen men de var alltför vittrade för att kunna återanvändas.

Området norr om Storgatan var ursprungligen sankt med en öppen vattenspegel, vilket även namnet på det angränsande kvarteret Träsket indikerar. I samband med att Värnamo fick stadsrättigheter sattes Åbroparken i stånd, de samtida planerna var att förlägga det nya stadshuset till platsen och ävjan fylldes ut. Parken anlades på 1920-talet av Nils Andersson, som var stadsträdgårdsmästare i Jönköping. Men redan från 1900-talets början fanns en liten park som tillhörde Kruckenbergsska trädgården vid Västhorja Lillegård. I de tidiga kartorna markeras en trädplantering mot Storgatan.

I ån söder om bron ligger Färgarens ö, en liten holme som saknar landförbindelse och som har fått sitt namn av 1800-talets färgeriverksamhet förlagd till Lagans sydöstra strand. Den västra stranden är stenskodd söder om bron, skoningarna är förknippade med den industriella verksamheten som en gång var förlagd här, senast Lundbergska fabrikerna.

I Åbroparken finns bland annat en byst över Hanna Ochterlony, som grundade Frälsningsarmén i Sverige.

Sten Dunér's konstnärliga gestaltning av miljön kring Åbroparken med bland annat de blåmålade stenarna skapar en extra dimension i landskapet.

På östra sidan av stranden, norr om bron, sträckte sig Enehagen. I samband med att missionskyrkan uppfördes på det gamla nöjesfältet (området nyttjades för tivoli och andra tillfälliga nöjen i samband med marknaderna) avsattes marken söder om kyrkan till park. Kyrkan är uppförd 1938 efter ritning av arkitekt Wilhelm Gjerming som var uppvuxen i Värnamo. Det är en stram vitputsad byggnad i funktionalistisk stil och den utgör ett blickfång på Lagans östra strand.

I Åbroparken och i stråket längs Lagan finns ett antal skulpturer och offentlig konst varav flera är specifika för Värnamo. På åbrinken norr om bron står en byst över Hanna Ochterlony (1838–1924) som växte upp i Värnamo och startade Frälsningsarméns arbete i Sverige. Skulpturen, som också gestaltar Frälsningsarméns etablering i en bildfris runt sockeln, gjordes 1958 av Sten Ericson (1909–2001) på uppdrag av kommunen. Söder om bron står en skulptur i rostfritt stål och brons "Löst konflikt" utförd av Rune Karlzon (1930–2001) och som refererar till en facklig konflikt vid Lundbergska möbelfabriken som låg på platsen.

I början av 1990-talet fick konstnären Sten Dunér (1931–2016) i uppdrag att omgestalta Åbroparken. Han arbetade med uttryck som också känns igen i hans bildkonst som de stora blåmålade stenarna, som genom färgen gör att de alldagliga elementen plötsligt får en ny gestalt. Vidare formade han en labyrinth och en plantering i form av ett andreskors. På Färgarens ö söder om Åbron skapade han en Minnenas ö, med historiska referenser till bland annat 1800-tals konstnären Arnold Böcklins målning "Dödens ö", med en obelisk flankerad av ett antal enar och en plantering i anslutning till obeliskens. Ett motiv som Sten Dunér sedan tidigare hade arbetat med i målningen "Var finns en sjö" från 1975. Obeliskens finns tyvärr inte längre kvar, inte heller det blå staket som avgränsade parken i norr. Planteringen i form av ett andreskors med en glaskula på en sockel i dess mitt har fått ny gestaltning, där planteringsytan nu omges av fyra stiliserade organiskt formade stolar.

I parken finns också "Gemenskap" en uppvärmd bänk gestaltad av Annika Heed (f. 1955) och som skänktes till Värnamo kommun 2012 av Kadim Akca som ett tack för det vänliga mottagande han fick i staden när han kom på 1960-talet. Skulpturen som i folkmun kallas Turkens bänk blev utsedd till "Årets utflyktsmål" av STF:s medlemmar 2019.

Norr om Åbroparken i kvarteret Fritiden ligger en skateparken i betong som invigdes 2017 och som utgör en del av vår tids moderna kulturuttryck. Här finns också en stolskulptur i form av Bruno Mathssons liggstol nr 36 gjuten i aluminium i storformat.

Grund för eventuellt kulturhistoriskt värde

Lagan och dess flöde är förutsättningen till att Värnamo en gång uppstod. Åbron, med dess slagna stenvalv, som binder samman östra och västra centrum, har i stort samma utseende vad gäller slagna valv och vågbrytare som den första stenbron från 1830-talet men är mycket bredare.

Åbroparken, med sitt centrala läge är att betrakta som Värnamo-bornas dagliga finpark och utgör en grön lunga centralt i staden. Parken anlades på 1920-talet och har omgestaltats bland annat av konstnären Sten Dunér.

För det kulturhistoriska värdet betydelsefulla karaktärsdrag mm

- Åbron med dess slagna stenvalv.
- Den stenslagna strandkanten.
- De uppvuxna träden, grönytor och planteringar.
- Utblickarna längs Lagan.
- Den konstnärliga gestaltningen av Sten Dunér i och anslutning till Åbroparken, där labyrinten och några av de blåmålade sterna återstår.
- Offentlig konst som blickfång i parkrummet.

Den stenslagna bron över Lagan är ett karaktärsdrag i Värnamo.

Kvarteren Broarna och Kärleken – gamla lasarettsområdet

Områdesbeskrivning, övergripande

Området ligger i princip som en egen enklav omgärdad av Lagan i öster och norr och av Lagastigen i söder. Byggnaderna är relativt fritt placerade i den omgivande parkmiljön med gräsmattor och enstaka trädklungor. Stigen längs Lagan utgör ett populärt gångstråk. Den äldre sjukhusbebyggelsen har kompletterats med två nya bostadslängor anpassade i volym och fasadkulör.

Områdeshistorik

Sedan mitten av 1860-talet fanns en sjukstuga i Värnamo. Frågan om att inrätta ett lasarett diskuterades och utreddes av det nyinrättade landstinget genom decennier. Efter att Värnamo köping givit löfte om att bidra med mark togs beslut om att bygga ett lasarett i Värnamo för de sydvästra länsdelarna. Det nya länslasarettet lokaliserades till den så kallade Kruckenbergsska ängen som var i stadens ägo. Lasarettet invigdes 1923. Den ursprungliga huvudbyggnaden, som idag är riven, ritades av arkitekt Lange på Medicinalstyrelsen.

Det aktuella delområdet avgränsat med rött och där den klassade bebyggelsen markerats med punkter i olika färger.

I de tidiga planerna ingick också en överläkarsbostad (Kärleken 6).

Epidemisjukvården, som från 1920, blev en landstingsfråga, hade en egen organisation och ett antal epidemisjukhus inrättades över länet. I Värnamo uppfördes det i nära anslutning till det nya lasarettet, och invigdes året efter lasarettet. Flera av dessa epidemisjukhus runt om i länet, så som i Vetlanda och Nässjö är i princip identiska och uppfördes troligen efter samma ritning och av arkitekt Sven Torgensruud, Linköping. Det gamla epidemisjukhuset, tillsammans med läkarbostaden är idag de äldsta bevarade byggnaderna på området.

Lasarettsgatan lades ut vid samma tid och med centrallasarettet som blickfång i fonden. Under 1950-talet fick Lagastigen sin nuvarande sträckning med dess mjuka böj, tidigare fanns en torgbildning vid infarten till lasarettet, där gatorna möttes i en skarp vinkel.

Efter hand kompletterades området med ett flertal byggnader för olika delar av vården samt ytterligare bostäder för andra personalgrupper. Kronikersjukhuset (Kärleken 3) uppfördes 1941 efter ritning av arkitekt Nils Grep, Stockholm. Nils Grep ritade vid samma tid även mottagning och arbetsavdelning (Kärleken 7), som fick bygglov 1946. Centraldispensären (Kärleken 2) ritades av arkitekt Charles Nilsson, Stockholm, några år senare. Samme arkitekt ritade även längan som rymde kök- och tvättcentral år 1955 (Kärleken 5).

Den före detta överläkarsbostaden, kvarteret Kärleken 6, är uppförd i en för tiden tidstypisk 1920-tals klassiserande stil.

Epidemisjukhuset, kvarteret Broarna 4, byggdes i anslutning till det nya centrallasarettet. Det är troligen uppfört efter samma ritning som flera andra epidemisjukhus i länet.

I mitten på bilden kan man se gaveln på ett av de nya bostadshusen inom kvarteret Kärleken 2 som har uppförts inom området. I förgrunden kvarteret Kärleken 1, den före detta bostadsflygeln för biträden och till höger, kvarteret Kärleken 3, det före detta kronikersjukhuset från början av 1940-talet.

De två bostadsflyglarna, för biträden (Kärleken 1) och för underläkare (Trädan 10) ritades av Bo D:son Widén i Jönköping. Väster om epidemisjukhuset uppfördes även ett pensionärshem.

Omvandling

I början av 1970-talet flyttades större delen av verksamheten till det nya lasarettsområdet vid utfarten till riksväg 27. Huvudbyggnaden och några andra byggnader revs 1980. Långvård och rehabilitering fanns kvar på området till mitten på 1990-talet. År 1998 såldes sedan sjukhusområdet och flera av byggnaderna byggdes om till bostäder och skolverksamhet. Under 2010-talet har två nya bostadslängor uppförts på området som är förhållandevis väl anpassade i volym och kulör.

Grund för eventuellt kulturhistoriskt värde

Det gamla lasarettsområdet är ett sammanhållet område, som trots ändrad användning har behållit mycket av sin karaktär. Byggnaderna har successivt adderats till området efter ökade behov och de är uppförda i den för respektive tid aktuella arkitekturstilen. Det före detta institutionsområdet utgör en del av länets vårdhistoria

Sedan Laganstigen fick sin nuvarande sträckning kom bostadsflygeln för underläkare (Trädan 10) att ligga utanför det som visuellt upplevs som det gamla lasarettsområdet.

då byggnaderna har ritats och uppförts för detta ändamål. Grönstrukturen med rester av tidigare sjukhuspark, högväxta tallar vid läkarvillan och den lummiga ridån i öster mot ån. Lasarettet är också förknippat med Värnamo som designstad, då Bruno Mathsson ritade sin första moderna stol "Gräshoppan" till lasarettets matsal.

För det kulturhistoriska värdet betydelsefulla karaktärsdrag mm

- Byggnadernas fria men ändå ordnade placering i parkmiljön.
- Byggnadernas gentemot varandra avvägda volymer och höjd.
- Putsade och avfärgade fasader samt det före detta epidemisjukhusets putsade fasaddetaljer.
- Centraldispensärens och bostadslängan i kvarteret Trädan fasader i gult tegel.
- Takform och takmaterial, flertalet byggnader under sadeltak täckta med tegel.
- Den före detta läkarvillans träfasad och dess för tiden karaktäristiska uttryck.
- Grönstrukturen med öppna gräsytor och stora träd, högvuxna tallar och olika lövträd samt rester av parkmiljö vid kvarteret Broarna.

Lasarettsparken med flera av de bevarade lasarettbyggnaderna i fonden.

Området mellan Lagan och Brogatan

Området består i huvudsak av förhållandevis enhetlig bostadsbebyggelse uppförd under perioden 1920–1930-talets slut. De reviderade ståndsmässiga villorna uppfördes oftast som tvåfamiljshus, men området innehåller även några mindre flerfamiljshus. Många byggnader är idag tilläggsisolerade men strukturen är i stort bevarad.

Områdeshistorik

Stora delar av området planlades efter att Västhorja inkorporerades i staden och kvarteren är därmed utlagda på byns tidigare inägor. Kvarteren Träsket och delar av kvarteret Björnen ligger dock inom

Det aktuella delområdet avgränsat med rött och där den klassade bebyggelsen markerats med punkter i olika färger.

det område som utgjorde Värnamo köping och har därmed en någon annan struktur även om de inte var fullt bebyggda vid denna tid. I den gamla delen av kvarteret Björnen låg bebyggelsen förhållandevis fritt ömsom vid gatan ömsom längre indragen på tomten. I kvarteret Träsket ligger bebyggelsen oftast placerad i gatulivet.

Ett exempel på äldre kvarvarande bebyggelse är Frälsningsarméns lokal i tegel från 1910 i kvarteret Björnen och som är tillbyggd på 1940-talet efter ritning av Wilhelm von Muhlenfels.

Ett av de tidiga byggnaderna som kom att uppföras var bostadshuset för folkskollärare Nils Hultstrand. Det är putsat och har ett för staden ovanligt utseende med dess höga sockel och utsirade gavelpartier. Huset ska ses i kontexten att den intilliggande Åbroparken då var tänkt för ett kommande stadshus och huset skulle passa in i detta sammanhang. Arkitekt Adolf Wiman med kontor i Växjö, hade fått i uppdrag att skissa på ett förslag till stadshus och han ritade även det nämnda huset i kvarteret Träsket 6 som stod klart 1923. Det blev inget stadshus men Wiman fick en rad andra uppdrag i staden, bland annat ritade han vid samma tid även grannfastigheten, Träsket 5.

Lasarettsgatan lades ut i samband med att lasarettet uppfördes i början på 1920-talet, med sin dragning från Centralplan norrut med lasarettets nya huvudbyggnad som en frontbyggnad i gatans förlängning. Omfattande fyllningsarbeten utfördes som nödhjälpsarbeten. Gatan blev en ny bred infartsgata till staden och en rad ståndsmässiga villor uppfördes längs gatan.

Området i övrigt planläggs efter inkorporeringen och blir sedan relativt snabbt fullbebyggt. Stadskartan från 1938 bekräftar detta. Kartan visar också att flerparten av villorna var reveterade.

Bostadshusen uppfördes i 1½–2½ våningars höjd i den för tiden rådande smak. Det var trähus med sadeltak eller valmade tak under taktäckning av tegel. Många hus som idag betraktas som enfamiljshus inrymde två eller fler lägenheter. På området uppfördes också några mindre flerfamiljshus i samma karaktär som bebyggelsen i övrigt.

Lasarettsgatan är fortsatt en av infartsgatorna till staden och be-

I området finns fler ståndsmässiga och välbevarade villor uppförda i slutet av 1920-talet. Här Åkern 5, som uppfördes som enfamiljshus åt W. J. Sterner och ritades av Ragnar Sibke.

Träsket 1 uppfördes som kombinerad läkarmottagning och bostad av dr Gustaf Lundskog. Byggnaden ritades av Werner Gerding, som var uppvuxen i Värnamo men vid den tiden vistades i Göteborg. Ritningen är daterad 1933.

Den putsade byggnaden i kvarteret Träsket utgör ett av de första husen som uppfördes i området efter att det togs i anspråk för bebyggelse.

tydelsefull för centrumtrafiken. Den enkelsidiga allén på gatumark är av vikt för stadsrummet. I norr utgör Lagastigen en naturlig gräns med Lasarettsgatan som infart och Brogatan och Flintgatan har blivit återvändsgator. Lagastigens dragning tillkom på 1950-talet då de tidigare gatornas skarpa möte vid Lasarettssplan fick en mjuk kurva genom delar av kvarteret Slätten, numera Trädan.

I områdets norra kvarter Ängen, Åkern, Gärdet och Trädan ligger husen något indragna på tomten då planen inte tillät bebyggelse i gatulivet. Tomterna avgränsas av staket av trä eller smide, i enstaka fall murar. Längs Gärdesvägen finns en allé på tomtmark som sträcker sig över flera tomter och som är samordnade vad gäller trädslag, med kastanjer på den södra sidan av gatan och alm på den norra sidan. Längs Flintgatan finns rester av en liknade allé med klippta lindar på två av tomterna. Även längs Lillegårdsgatan finns träd som är viktiga för upplevelsen av gaturummet, men det är inte enhetliga trädrader utan träden är tomtspecifika.

Många av husen har tilläggsisolerats och kulturvärdena har därmed påverkats negativt men strukturen på bebyggelsen är i stort intakt. Några av byggnaderna har omvandlats till kontor, samlingslokaler eller annan verksamhet.

Sedan 1980-talet pågår en successiv förändring av kvarteret Björnen. De förhållandevis djupa tomterna delades och lades samman för att möjliggöra byggandet av moderna bostadsrätter vilket

delvis har förändrat kvarterets karaktär mot Pilgatan då bostäderna ligger mitt i kvarteret och parkeringar och garage vetter ut mot gatan. Även granntomten i väster är under omvandling då det gamla trähuset som har utgjort restaurang, ska rivas och ersättas av flerbostadshus i tre våningars höjd med inredd vind, bygglov till detta lämnades 2017. Gatulivets öppna karaktär kommer därmed att slutas mot Pilgatan.

Grund för eventuellt kulturhistoriskt värde

Det avgränsande området mellan Lagan och Brogatan är ett exempel på ett i stort enhetligt planlagt villaområde knutet till tiden då Värnamo fick stadsrättigheter. Det innehåller flera välbevarade exempel på förhållandevis ståndsmässiga villor från 1920–1930-talen.

För det kulturhistoriska värdet betydelsefulla karaktärsdrag mm

De karaktärsdrag inom området som är särskilt viktiga att värna för att de kulturhistoriska värdena skall säkerställas är

- Den ensidiga allén utefter Lasarettsgatan.
- Allén utefter Gärdesvägen på tomtmark.
- Uppvuxna trädgårdar avgränsade med häckar eller spjälstaket av trä eller smide, och i några fall av murar.
- Bostadshus med dragning mot gatan (ibland i gatulivet) och uthusbyggnader oftast utefter tomtgränsen på den inre delen av tomten.
- Fristående bostadshus, idag oftast för en familj, av trä med putsade fasader.
- Sadeltak och valmade tak oftast belagda med takpannor.

Längs Gärdesvägen finns alléträd planterade på tomtmark och som sträcker sig över flera tomter.

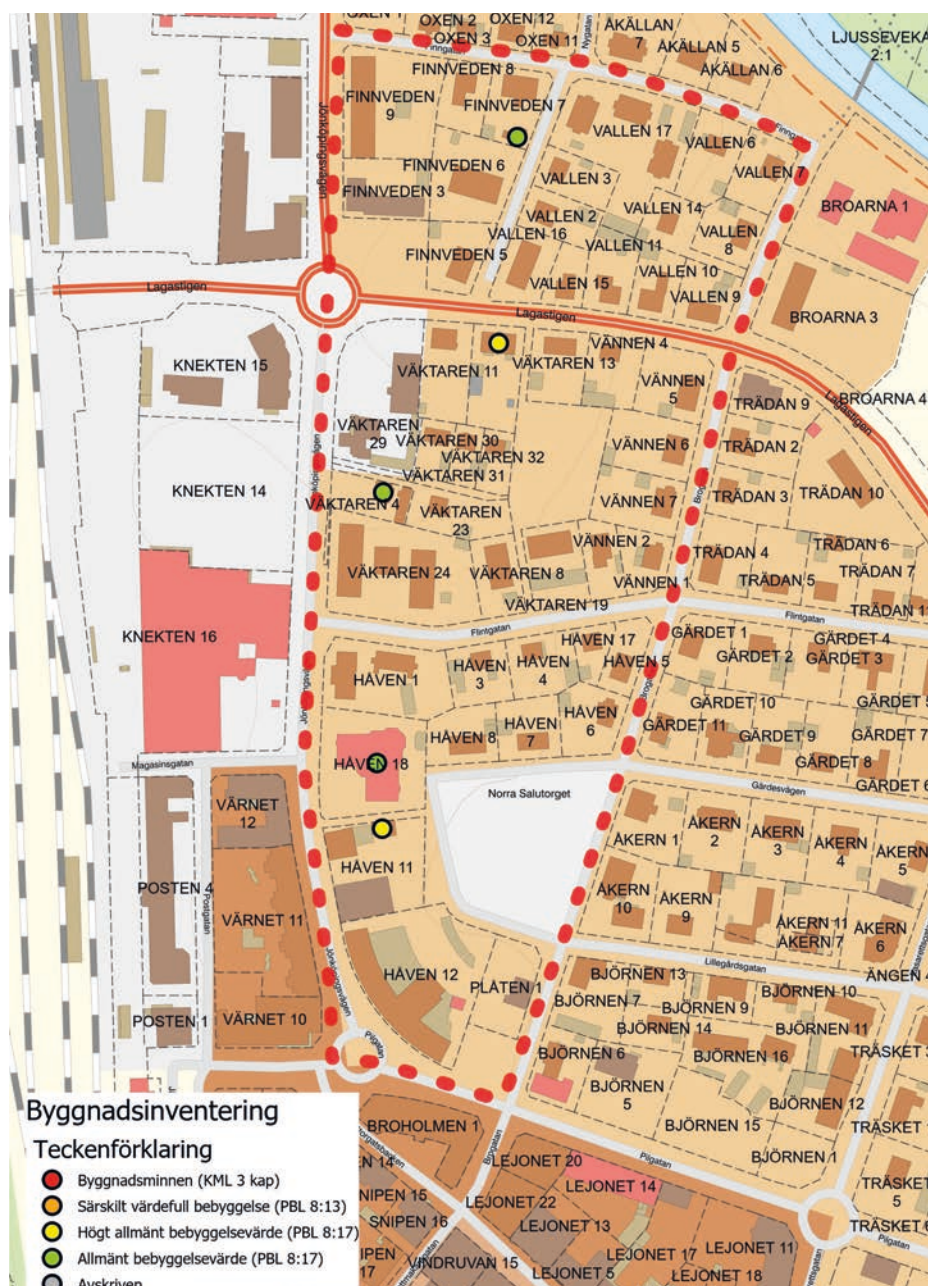

Området mellan Jönköpingsvägen och Brogatan

Områdesbeskrivning

Området har en varierad bebyggelse. Den östra delen av kvarteren består i huvudsak av förhållandevis stora en- eller tvåfamiljshus uppförda efter att Västhorja inkorporerades och som följer en i princip regelbunden plan.

Längs Jönköpingsvägen har bebyggelsen en friare karaktär då den var uppförd före området planlades till Värnamo stad och fick i hög utsträckning ligga kvar i den nya stadsplanen. Den äldre bebyggelsen har sedan successivt ersatts av ny bebyggelse med blandad funktion och karaktär.

Det aktuella delområdet avgränsat med rött och där den klassade bebyggelsen markerats med punkter i olika färger.

Områdeshistorik

Längs Jönköpingsvägen utvecklades en förstadsbebyggelse under det sena 1800-talet. Med järnvägens etablering på 1870-talet tog avsöndringarna från Västhorja bys ägor fart. I den karta som stadsingenjör Nils Christensen upprättade 1911 med de till inkorporering föreslagna områden ser man bebyggelsen som följer Jönköpingsvägen norrut.

Området väster om Lagan fram till den nämnda bebyggelsen längs Jönköpingsvägen var obebyggd. Efter inkorporeringen planlades området och blir sedan relativt snabbt fullbebyggt. En stadskarta från 1938 bekräftar detta. Kartan visar också att flerparten av villorna var reveterade. Mitt i kvarteret Väktaren/Vännen ligger ett obebyggt område som är utlagt som parkmark. Området, som var en del av den så kallade Kruckenbergsska ängen, kan inrymma en stenåldersboplatz. Vid arbeten 1921 hittades en stor mängd kvartsavslag som finns i hembygdsföreningens samlingar och som förklarar varför området lämnades som parkmark i den några år senare fastställda stadsplanen.

Området delas idag av Lagastigen som utgör den norra stomgatan genom staden. Gatudragningen tillkom på 1950-talet då gatornas skarpa möte vid Lasarettplan fick en mjuk sväng genom delar av kvarteret Slätten.

Allianskyrkan, uppförd på 1980-talet utgör ett gott exempel på en modern frikyrkobyggnad.

Den äldre bebyggelsen längs Jönköpingsvägen har successivt byggts om eller rivits. På 1980-talet byggde till exempel Svenska Alliansmissionen ett nytt kyrkokomplex som vänder sig mot Jönköpingsvägen men som även har entré från Norra Salutorget. Byggnaden som är uppförd i souterräng rymmer förutom kyrksal, dagisverksamhet, motions- och ungdomslokaler m.m.

I kvarteret Håven uppförde HSB 2010 ett för centrala Värnamo både stort och högt bostadsrättskomplex med fem våningars höjd mot Bankplan och en högre huskropp indraget i kvarteret. I samband med Gummifabrikens färdigställande har studentbostäder byggts mittemot det nya kulturhuset.

Inom området finns tre mindre byggnader som troligen utgör rester sedan den äldsta förstadsbebyggelsen, det är trähuset på gården på Håven 11, det mindre vinkelbyggda huset på Finnveden 7 och det äldre, men ombyggda huset, på Väktaren 4.

Grund för eventuellt kulturhistoriskt värde

Det avgränsade området mellan Jönköpingsvägen och Brogatan saknar i allt väsentligt kulturhistoriska värden med några undantag. Allianskyrkan är medtagen i länsstyrelsens frikyrkoinventering och utgör ett gott exempel på en frikyrkobyggnad från 1980-talet. Mindre trähus som troligen utgör rester av den äldsta förstadsbebyggelsen, samt enstaka välbevarade villor så som fastigheten Värnamo

Det finns fortfarande rester av tidig förstadsbebyggelse inom området, här på Håven 11.

14:4. Strukturen och volymerna i den kvarvarande bostadsbebyggelsen från 1920–1930-talet är en väsentlig del av uttrycket i denna delen av staden. Vidare finns en möjlig stenåldersboplats på parkmark mellan kvarteren Väktaren och Vännen. (RAÄ Värnamo 7:1.)

För det kulturhistoriska värdet betydelsefulla karaktärsdrag mm

- Trädkransen av björkar kring Norra Salutorget.
- Uppvuxna trädgårdar avgränsade med häckar eller spjälstaket av trä eller smide, och i några fall av murar.
- Bostadshus med dragning mot gatan och uthusbyggnader oftast utefter tomtgränsen på den inre delen av tomten.
- Fristående bostadshus, oftast idag för en familj, av trä med putsade fasader.
- Sadeltak och valmade tak oftast belagda med takpannor.

Parkmarken mellan kvarteret Väktaren och Vännen som är en möjlig tidigare stenålderboplats.

Området söder om Pumparegatan

Området, som ligger söder om köpingens gamla avgränsning mot Mossle by, består av blandad bebyggelse, med ett samlat område med äldre bostadshus längs den gamla utförsvägen i söder, tvåfamiljshus från 1930-talet och relativt moderna låga flerbostadshus och institutioner.

Områdeshistorik

Området inkorporerades till Värnamo 1919 och var då i delar redan bebyggt med mindre bostadshus av trä i dess västra del mot järnvägen. Varav flera ligger kvar, dock delvis förändrade genom moderniseringar över tid.

Luddö källa som låg på gränsen mellan köpingen och Mossle var en kraftig källader som har nyttjats i historisk tid. Från 1908 och långt fram på 1950-talet försåg källan Värnamo stad med dricksvatten. Efterhand som staden växte och behoven av vatten till lasarettet och industrin kompletterades Luddö källa från 1930-talet med den så kallade Åkällan. En pumpstation låg inom området. Källan är idag övertäckt vilket gör att den inte längre är synlig i landskapet. Det finns dock ett konstverk av Pål Svensson i anslutning till Luddö serviceboende som minner om källan.

Det aktuella delområdet avgränsat med rött och där den klassade bebyggelsen markerats med punkter i olika färger.

I området finns också två generationer kyrkolokaler för Smyrna-kyrkan. Den gamla byggnaden uppfördes ursprungligen som privatbostad i början av 1900-talet och bottenvåningen byggdes om till kyrkosal när Smyrna övertog fastigheten. När den nya moderna kyrkan uppfördes 1972 omvandlades hela den gamla kyrkobyggnaden till pastorsbostad (Sandrevet 17).

Grund för eventuellt kulturhistoriskt värde

Gränsen mellan köpingens gamla utbredning och Mossle by är delvis fortfarande avläsbar i landskapet med kvarvarande äldre strukturer. Luddö källa var länge betydande för vattenförsörjningen i historisk tid och långt fram i modern tid.

För det kulturhistoriska värdet betydelsefulla karaktärsdrag mm

De karaktärsdrag inom området som är särskilt viktiga att värna för att de kulturhistoriska värdena skall säkerställas är

- Parkmarken i det område som rymde Luddö källa.
- Gatusträckningen Gamla Mo-vägen, som utgjorde den gamla utfartsvägen åt söder.
- Den låga trähusbebyggelsen vid gamla Movägen med bostadshusen dragna dels mot Movägen dels mot Västermogatan och med bodbebyggelse i tomtgränsen.

Gamla Movägen med dess äldre trähusbebyggelse.

Brunnskyrkan, med två generationers frikyrkobyggnader vid sidan av varandra.

Luddöpark, med kvarteret Tre Liljor i fonden.

Administrativa uppgifter

Jönköpings läns museums dnr:..... 117/2019
Beställare:..... Värnamo kommun
Inventering och rapportansvarig:..... Britt-Marie Börjesgård, Anders
Franzén
Rapportgranskning:..... Mikael Nordström
Län:..... Jönköpings län
Kommun: ..... Värnamo kommun
Stad/socken: ..... Värnamo stad

Dokumentationsmaterialet förvaras i Jönköpings läns museums arkiv.

Referenser

Arkiv

Jönköpings läns museum (JLM)

Handlingar rörande Värnamo stad

Värnamo kommun

Bygglovshandlingar i arkivsystemet Comprima.

Riksantikvarieämbetet, Stockholm (RAÄ)

Fornlämningsregistret.

Kartmaterial

Lantmäteriet. ArkivSök (<https://etjanster.lantmateriet.se>):

Lantmäteristyrelsens arkiv (LSA): Värnamo socken, Mossle nr 1–4 8–9.

Akt: E131-24:1. Geometrisk delination. Upprättad av Jonas Petersson Duker 1683.

Lantmäteristyrelsens arkiv (LSA): Värnamo socken, Värnamo nr 1–7.

Akt: E131-39:2. Avmätning Värnamo åbro med föreslagen ny bro och våg. Upprättad av Magnus Justus Ek 1787.

Lantmäteristyrelsens arkiv (LSA): Värnamo socken, Västhorja nr 1–5

Akt: E131-41:1. Storskifte på skog/skogsmark. Upprättad av Frans Girolla gnm Gustaf Ödwall 1797.

Lantmäteristyrelsens arkiv (LSA): Värnamo socken, Värnamo sn. Akt:

E131-1:1. Sockenkarta med beskrivning. Upprättad av Henrik Wilhelm Andersson 1852.

Lantmåterimyndigheterna (LMA): Värnamo köping, Värnamo. Akt 06-

VÄS-2. tomtindelning upprättad av Allf. Andersson 1849.

Lantmåterimyndigheterna (LMA): Värnamo köping, Värnamo. Akt 06-

VÄS-3. stadsplan upprättad av Allf. Andersson 1860–1862.

Lantmåterimyndigheterna (LMA): Värnamo köping, Värnamo. Akt

0683K-E1. Plan- och höjdkarta över Värnamo köping samt de till in-
korporering föreslagna områdena upprättad av Nils Christiansen 1911..

Lantmåterimyndigheterna (LMA): Värnamo stad, Värnamo. Akt 06-

VÄS-24. Stadsplan 1928.

Lantmåterimyndigheterna (LMA): Värnamo stad, Värnamo. Akt 06-

VÄS-262. Stadsplan 1933.

Lantmåterimyndigheterna (LMA): Värnamo stad, Värnamo. Akt 06-

VÄS-30. Karta över Värnamo upprättad av G. Melchior 1938.

Lantmåterimyndigheterna (LMA): Värnamo stad, Värnamo. Akt 06-

VÄS-32. Karta över Värnamo upprättad av G. Melchior 1943.

Lantmåterimyndigheterna (LMA): Värnamo stad, Värnamo. Akt 06-

VÄS-324. Förslag till ändring av stadsplan, (del av kvarteret Broarna
mm) upprättad av Hugo Bolker 1954 fastställd 1955.

Lantmäterimyndigheterna (LMA): Värnamo stad, Värnamo. Akt 06-VÄS-348. Stadsplan 1961.

Otryckta källor

Bergström, Inge (2012). *Från landsväg till paradgata*. Historiska sällskapet Gamla Wernamo.

Franzén, Anders (1998). *Fem villakvarter i Värnamo, bebyggelseinventering av kv Apeln, Bäckén, Stormen, Storken och Örnen i Värnamo*. Byggnadsrapport 1998:18, Jönköpings läns museum.

Den offentliga konsten i Värnamo 2013. Kulturförvaltningen i Värnamo.

Pettersson, Agnetha & Engman, Fredrik (1999). *Värt att värna i Värnamo kommun, kulturmiljöutredning för Värnamo kommun*. Jönköpings läns museum.

Tryckta källor och litteratur

Bonis, Gabriella & Franzén, Anders (2009). *Värnamo Gummifabrik: Värnamo Gummifabrik på Knekten 16, Värnamo : Värnamo stad i Värnamo kommun, Jönköpings län : etnologisk och byggnadsantikvarisk dokumentation*. Jönköping: Jönköpings läns museum.

Börjesgård, Britt-Marie (2012a). *Värnamo stadshus: karaktärisering och beskrivning, delar av Värnamo stadshus, Torget 9, Värnamo stad i Värnamo kommun, Jönköpings län : kulturhistorisk utredning*. Jönköping: Jönköpings läns museum.

Börjesgård, Britt-Marie (2012b). *Värnamo tingshus: karaktärisering och byggnadshistoria, Värnamo tingshus, Tingshuset 1, Värnamo stad i Värnamo kommun, Jönköpings län : kulturhistorisk utredning*. Jönköping: Jönköpings läns museum

Franzén, Anders (2014). *Bruno Mathssons miljöer: kulturhistorisk utredning av två byggnadsmiljöer på Apeln 1 och Drabanten 4 med anknytning till formgivaren Bruno Mathsson : Värnamo stad i Värnamo kommun, Jönköpings län*. Jönköping: Jönköpings läns museum.

Frikyrkligheten i Jönköpings län: historia, miljöer och lokaler. (2002). Jönköping: Länsstyr.

Haas, Jonas (2005). *Värnamo kyrka: Värnamo socken i Värnamo kommun, Jönköpings län, Växjö stift : kulturhistorisk karaktärisering och bedömning*. Jönköping: Byggnadsvård, Kulturmiljöavdelningen, Jönköpings läns museum.

Haas, Jonas (2007). *Södra kyrkogården i Värnamo: Värnamo församling i Värnamo kommun, Jönköpings län, Växjö stift : kulturhistorisk karaktärisering och bedömning*. Jönköping: Jönköpings läns museum.

Haas, Jonas (2008). *Norra kyrkogården i Värnamo: Värnamo församling i Värnamo kommun, Jönköpings län, Växjö stift : kulturhistorisk karaktärisering och bedömning*. Jönköping: Jönköpings läns museum.

Hagstrand, J.O. (1945). *Värnamo : Minnesskrift med anledning av Värnamo stads 25-årsjubileum den 1 november 1945*. Värnamo.

Johansson, Karl-Erik (1971). *Vår lilla stad*. Värnamo.

- Lindqvist, Anna (1992). *Värnamo: se staden*. Värnamo: Kulturnämnden.
- Malmö teknologförbund: Minnesalbum utg. i anledning av Malmö tekniska läroverks 75-åriga verksamhet : 1853-1928. (1928). Malmö: [Rektor Montén, Tekn. lärov.]
- Ståhl, Erik (1962). *Jönköpings läns landsting genom 100 år. Jönköping*
- Ståhle, Göran. (1992) *Sten Dunér : Drömmens bilder och Självet manifestationer*. Stockholm.
- Samlingsverket Städer och samhällen: Jönköpings län. (1944). Göteborg: Religion o. kultur.
- Thomé, Bo (1950). *En bok om Värnamo: Östbo härad med min hemstad i forntid och nutid – för hembygdsundervisningen : Med arbetsuppgifter*. Värnamo: Fälth.
- Wallerström, Arvid (1917–1920). *Smålands näringsliv i ord och bild..* Nässjö: Wallerströms boktr.
- Värnamo kommun: kulturhistorisk utredning juni 1984. (1984). Jönköping: Jönköpings läns museum.
- Åberg, Lasse (1999). *Värnamo förr och nu : en berättelse i bild och ord*. Värnamo: Historiska sällsk. Gamla Wernamo.
- Åsgrim Berlin, Agneta (red.) (2007). *Visioner och vardagsarkitektur: byggnadskonst i Jönköpings län under 1900-talet*. Jönköping: Jönköpings läns museum
- Översiktlig kulturhistorisk inventering Värnamo stad. Förarbete avseende kartläggande av prioriterade kulturmiljöer i händelse av översvämning av Lagan vid extrema flöden (2017). Länsstyrelsen i Jönköpings län. Meddelande nr 2017:32.

Register

Apeln 1		14	Gästis 27	ID:285	24, 26
Arken		33	Gästis 3	ID:283	24
Bautastenen 1 (Västra folkskolan)			Gästis 7	ID:272	24, 28
ID:433		36, 38	Gästis 8 (gamla sjukstugan)	ID:275	24, 27, 50
Bautastenen 3	ID:432	36, 39	Hammaren, kv.		31
Björnen 11	ID:425	54	Håven 11	ID:376	58, 60
Björnen 12	ID:319	54	Håven 18 (Allianskyrkan)	ID:322	58, 59, 60
Björnen 13	ID:392	54	Håven, kv.		60
Björnen 6	ID:426	54	Höken 1 (kyrkan)	ID:277	16, 24, 25, 28
Björnen 7	ID:393	54	Höken 4	ID:278, 279	24
Björnen, kv.		54–56	Höken, kv.		34
Blomman 10	ID:310	32, 33	Jungfrun 11	ID:432	36, 40
Bodarna 2	ID:430	36, 39	Jungfrun, kv.		41
Broarna 1	ID:413	50	Klevaliden		44
Broarna 3	ID:412	50	Knekten 16 (Gummifabriken)	ID:323	39, 42–44, 60
Broarna 4 (f.d. epidemisjukhuset)	ID:394	50, 51, 53	Kroken, kv.		32
Broarna, kv.		50, 53	Kruckenbergska ängen		50, 58, 59
Bäcken 5	ID:296	20	Kyrktorget		11, 19, 25, 29
Centralplan		37, 39, 40, 55	Kärleken 1 (f.d. rum för biträden)	ID:406	50, 52
Drabanten 4		14	Kärleken 2 (f.d. centraldispensären)	ID:408	50–53
Duvan 1	ID:311, 312	24, 28, 32	Kärleken 3 (f.d. kronikersjukhuset)	ID:409	50, 51
Duvan, kv.		32	Kärleken 4 (värmecentral)	ID:395	50
Finnveden 7	ID:372	58, 60	Kärleken 5 (f.d. kök o tvättavd)	ID:396	50, 51
Flanaden		37–41	Kärleken 6 (f.d. överläkARBostaden)	ID:405	50–53
Fogden 2	ID:535	62, 63	Kärleken 7 (f.d. mottagning)	ID:397	50, 51
Fogden 3	ID:435	62, 63	Kärleken, kv.		50
Fogden 4	ID:436	62, 63	Lasarettsparken		53
Folkets hus 1	ID:434	36, 39	Lejonet 17	ID:423	36
Fritiden, kv.		48	Lejonet 22	ID:385	36, 38
Furan 18	ID:308	22, 23	Lejonet 3	ID:387	36, 38
Färgarens ö		46, 47, 48	Lejonet 5	ID:386	36, 38
Gamla gåsen 4	ID:428, 429	36, 39			
Gamla gåsen, kv.		41			
Granen 4	ID:398	24, 27			
Gåsen, kv.		41			
Gärdet, kv.		56			
Gästis 2	ID:281, 282, 284, 286, 287	24–26			

Ludde / Luddö källa		36, 62, 63
Lugnet 1 (Missionskyrkan)		
ID:375		12, 46, 48
Malmen, kv.		31
Mariakyrkan		14
Mon 16	ID:537, 540, 541	62
Mosselund		37
Mossle by		36, 42, 62
Norra kyrkogården		25
Norra Salutorget		60, 61
Pelikanen, kv.		32
Pilagården		30
Pilen 13	ID:288	24, 26
Pilen 24	ID:270	30, 31
Pilen 28	ID:271	30, 31
Posten 1 (gamla posthuset)		
ID:378		42, 43, 44
Posten 4 (f.d. ångkvarn)		
ID:377		43, 44
Rosen 1 (polishuset)		
ID:280		19, 24, 28
Rudan 3	ID:389	36, 37
Rudan 4	ID:544	36, 37
Röret 9	ID:307	20
Sandrevet 17 (Brunnskyrkan)		
ID:542, 543		62, 63
Slätten, kv.		59
Snipen 12	ID:380	43
Snipen 13	ID:383	36, 37
Snipen 15	ID:384	36, 38
Spjutet, kv.		34
Storken 13 (gamla tingshuset)		
ID:289		24, 25, 26, 28
Storken 23	ID:305	20
Storken 24	ID:306	20
Stormen 12	ID:399	20
Stormen 6	ID:300	20
Stormen 7	ID:301	20
Städet, kv.		19
Södra kyrkogården		24, 29
Tallen 12		27

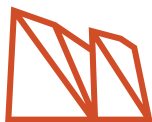
Tingshuset 1 (nya tingshuset)		
ID:291		24, 25, 28
Torget 9 (stadshuset m.m.)		
ID:290, 309		24, 26, 28
Tre Liljor 15	ID:545, 548	36, 37, 41
Tre Liljor 17	ID:546	36, 37
Tre Liljor, kv.		41
Trädan 10 (fd. underläkarbostäder)		
ID:410		50, 52, 53
Trädan, kv.		56
Träsket 1	ID:318	54, 55
Träsket 5	ID:314, 315	54, 55
Träsket 6	ID:316, 317	54, 55
Träsket, kv.		47, 54, 55, 56
Vikingen, kv.		34, 35
Vindruvan 22	ID:388	36, 37, 38
Väktaren 4	ID:416	58, 60
Väktaren, kv.		59, 61
Vännen, kv.		59, 61
Värnamo 14:12 (Hörle el)		
ID:371		43, 44
Värnamo 14:32	ID:538	62, 63
Värnamo 14:33	ID:536	62, 63
Värnamo 14:34	ID:539	62, 63
Värnamo 14:4	ID:373	58, 61
Värnamo 14:55 (Arvidssons)		
ID:369, 370		43–45
Värnamo 14:64 (församlingshemmet)		
ID:273, 274, 400		24, 25, 27–29
Värnamo 14:83 (gamla polishuset)		
ID:390		36, 38
Värnamo 15:1 (vattentorn m.m.)		
ID:368		42–44
Värnamo 15:5 (stationshuset)		
ID:379		8, 42–44
Värnamo 15:7 (lokstallar)		
ID:366, 367		42–44
Värnet 10	ID:381, 382	38, 43, 44
Värnet 11	ID:419	43
Värnet 12	ID:375	43, 44
Västhörja		42, 47, 54, 57–59
Åbron	ID:547	10, 36, 41, 46, 49
Åbroparken		47–49, 55

Åkern 1	ID:321	54
Åkern 5	ID:391	54
Åkern, kv.		56
Åkällan		62
Ängen, kv.		56
Örnen 10	ID:295	20
Örnen 11	ID:294	20
Örnen 12	ID:292, 293	20
Örnen 16	ID:302, 304, 401	20, 21
Örnen 17	ID:299	20
Örnen 19	ID:297, 289	20, 21

Angivna ID-nummer avser utvärderade fastigheter som finns registrerade i digitalt GIS-skikt.

År 2019 genomfördes en kulturhistorisk inventering av bebyggelsen i de centrala delarna av Värnamo. Föreliggande rapport presenterar resultatet av inventeringen med angivande av den kulturhistoriskt värdefulla bebyggelsen och en karakterisering av delområden i stadskärnan.

Byggnadsvårdsrapport 2020:05
JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM